

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ANA DEBEVEC

PREHOD V ODRASLOST IN DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NANJ
Primerjava med državami evropske petnajsterice in Slovenijo

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ANA DEBEVEC
MENTORICA: DOC. DR. SRNA MANDIČ

PREHOD V ODRASLOST IN DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NANJ
Primerjava med državami evropske petnajsterice in Slovenijo

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2008

Za strokovno pomoč pri pisanju diplomskega dela, za vse predloge in koristne informacije se zahvaljujem doc. dr. Srni Mandič, posebno zahvalo pa namenjam mojemu Gregorju in mami Tanji za vso podporo in potrpežljivost med pisanjem diplomskega dela ter prijateljem, ki so delili z mano smeh in solze v času študija.

Prehod v odraslost in dejavniki, ki vplivajo nanj Primerjava med državami evropske petnajsterice in Slovenijo

Tema diplomskega dela je prehod v odraslost v povezavi z dejavniki, ki nanj vplivajo. Izpostavljena sta dva prehoda, in sicer odhod v samostojno gospodinjstvo in vstop v starševstvo, ki sta za mlade vedno teže dosegljiva in odložena med drugim tudi zaradi podaljševanja izobraževanja in vedno bolj tekmovalnega izobraževalnega sistema, zaradi vedno večjih zahtev in omejitev na trgu dela ter zaradi premajhnega števila in visokih cen predvsem najemnih stanovanj. Ta problem je prisoten v celotnem evropskem prostoru, tudi v Sloveniji. Osrednje vprašanje analize je, kakšen je primerjalni položaj Slovenije s skupinami držav evropske petnajsterice v prehodu v odraslost in kateri skupini se najbolj približa. Rezultati so pokazali, da ima Slovenija največ skupnih značilnosti z državami južnoevropske skupine. Mladi v teh državah odhajajo od doma staršev najkasneje in se najbolj zgodaj odločajo za starševstvo, kljub temu pa imajo te države najmanjšo rodnost. Ti mladi imajo tudi najslabše možnosti dostopa do cenovno ugodnih najemnih stanovanj in stanovanj za študente ter so najbolj ogrožena skupina na trgu dela predvsem zaradi nestalnih oziroma nestabilnih zaposlitev.

Ključne besede: odraščanje, rodnost, stanovanje, izobraževanje, trg dela.

Transition to adulthood and factors that influence it Comparison among the EU 15 and Slovenia

The subject of this thesis is transition to adulthood in correlation with the factors that affect it. Focus lies on two transition phases, establishing ones own household and entering parenthood. Both are prolonged and getting harder and harder to achieve, among other due to prolonged education and enhanced educational competitiveness, more demands and barriers on the labour market and last but not least the lowering number and growing prices of rental apartments. This problem exists in all EU 27 member states. The centre question of the analysis shows the comparable position of Slovenia among the groups of EU 15 member states and which group it comes closest to. The results demonstrate that Slovenia's characteristics fall inside the South European group. Young people from that group of countries leave their parent's homes the latest and decide on parenthood the youngest, although all the countries are facing low birth rates. This population has the worst access to affordable rental apartments or student homes and is marked as a marginal group on the labour market, mainly because most of the group holds employments that are not permanent or stable.

Key words: growing up, fertility, apartment, education, labour market.

KAZALO

1. UVOD	9
2. VSTOP V ODRASLOST IN PREHODI, KI GA TVORIJO.....	12
2.1 ODHOD IZ STANOVANJA STARŠEV V PRVO SAMOSTOJNO STANOVANJE ..	14
2.1.1 Čas odhoda.....	14
2.1.2 Življenjski potek in stanovanjska kariera.....	15
2.1.3 Negativne posledice podaljševanja bivanja pri starših.....	17
2.2 VSTOP V PARTNERSTVO, SPREMINJANJE OBLIK IN ODNOSOV MED PARTNERJEMA	18
2.2.2 Čedalje kasnejše vstopanje mladih v zavezujoče partnerstvo in zmanjševanje števila sklenjenih formalnih zvez	18
2.2.3 Spremenjena razmerja moči med moškim in žensko	19
2.3 VSTOP V STARŠEVSTVO	19
2.3.1 Odlaganje starševstva	19
2.3.2 Doktrina odgovornega starševstva.....	21
2.3.2.1 Uveljavljenost norme odgovornega starševstva v Sloveniji.....	22
3. DEJAVNIKI PREHODA V ODRASLOST.....	24
3.1 RAZPOLOŽLJIVOST STANOVANJ.....	27
3.1.1 Pravica do primerne stanovanja	27
3.1.2 Razlogi za povečana stanovanjska tveganja	29
3.2 IZOBRAŽEVALNI SISTEM	32
3.2.1 Podaljševanje izobraževanja.....	32
3.2.2 Učinkovitost izobraževalnih sistemov	33
3.3 ZAPOSLOTVENE PRILOŽNOSTI ZA MLADE NA TRGU DELOVNE SILE	35
3.3.1 Težave pri zaposlovanju mladih.....	35
3.3.2 Dejavniki, ki vplivajo na položaj mladih na trgu delovne sile.....	36
3.3.3 Problemi zaposlenih žensk	37
4. MODELI PREHODA V ODRASLOST	39
5. PRIMERJALNA ANALIZA MED SLOVENIJO IN SKUPINAMI DRŽAV EVROPSKE PETNAJSTERICE	42

5.1 ČAS IZBRANIH PREHODOV	43
5.1.1 <i>Odhod od doma staršev</i>	43
5.1.2 <i>Vstop v starševstvo</i>	44
5.2 IZBRANI DEJAVNIKI PREHODOV	46
5.2.1 <i>Razpoložljivost stanovanj</i>	46
5.2.2 <i>Izobraževalni sistem</i>	49
5.2.3 <i>Zaposlitvene priložnosti mladih na trgu dela</i>	51
6. UGOTOVITVE	57
7. SKLEP.....	64
8. LITERATURA	66

SEZNAM SLIK, TABEL IN GRAFOV

Slika 2.1.2.1: Lestvica stanovanjskih karier (Kendig 1990)	16
Tabela 5.1.1.1: Ženske in moški v starosti od 18 do 34 let, ki živijo sami ali v paru ali pri starših v državah evropske petnajsterice in Sloveniji.....	44
Tabela 5.1.2.1: Stopnja rodnosti in starost matere ob rojstvu prvega otroka v državah evropske petnajsterice in Sloveniji v letu 2005	46
Tabela 5.2.1.1: Razpoložljivost stanovanj v državah evropske petnajsterice in Sloveniji.....	48
Tabela 5.2.2.1: Povprečna starost v prvem letniku in povprečno število let študija na univerzi v državah evropske petnajsterice in Sloveniji	50
Tabela 5.2.2.2: Tip bivanja študentov v državah evropske petnajsterice in Sloveniji	51
Tabela 5.2.3.1: Brezposelnost mladih, mlajših od 25 let, v državah evropske petnajsterice in Sloveniji v letu 2006 (letno povprečje)	53
Tabela 5.2.3.2: Delež zaposlenih s skrajšanim delovnim časom in delež zaposlenih za določen čas med vsemi zaposlenimi v državah evropske petnajsterice in v Sloveniji v letu 2005	54
Tabela 5.2.3.3: Višina in trajanje nadomestila za brezposelnost v državah evropske petnajsterice in Sloveniji ter % BDP, ki ga države namenijo za APZ	55
Graf 6.1: % najemnikov neprofitnih stanovanj, zasebnih stanovanj in povprečno število sob na osebe – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo	58
Graf 6.2: Tip bivanja študentov – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo	59
Graf 6.3: Povprečna starost študenta ob koncu študija – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo	60
Graf 6.4: Odstotek brezposelnih, mlajših od 25 let, zaposlenih s krajšim delovnim časom in zaposlenih za določen čas – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo	62
Graf 6.5: Odstotek BDP, ki ga država nameni za APZ, in odstotek BDP, ki ga država nameni za družine – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo	62

SEZNAM KRATIC

LAT – living apart together

APZ – aktivna politika zaposlovanja

BDP – bruto domači proizvod

OECD – Organisation for Economic, Co-operation and Development

SE – severna Evropa

CE – centralna Evropa

JE – južna Evropa

EQLS – European Quality of Life Survey

1. UVOD

Mnogi raziskovalci ugotavljajo, da živijo mladi, ki odraščajo v sodobnem času, v obdobju velike negotovosti in sprememb na vseh področjih, soočajo se z vedno bolj tekmovalnim izobraževalnim sistemom, z zahtevnim in omejujočim trgom delovne sile in slabim sistemom blaginje. Prihaja do opuščanja tradicionalnih poti vstopa v odraslost, saj se znaki odraslosti, kot so konec šolanja, odhod od doma staršev, ekonomska neodvisnost, prva zaposlitev, življenje s partnerjem in starševstvo, pomikajo v pozna dvajseta ali v trideseta leta življenja. Vse več mladih pa nekaterih od teh prehodov sploh noče ali ne more doseči.

V diplomski nalogi se bom ukvarjala s preходом v odraslost, največ pozornosti pa bom namenila odhodu v prvo samostojno stanovanje in vstopu v starševstvo, ter dejavniki, ki vplivajo nanju. Ta dva dogodka sta v sodobnem času deležna velike pozornosti številnih avtorjev, predvsem zaradi čedalje postopnejšega in odloženega odhoda mladih od doma staršev in vedno višje starosti ob rojstvu prvega in pogosto edinega otroka.

Številni raziskovalci, ki so se ukvarjali s tem problemom (Vogel 2002, Iacovou 2002, Breen in Buchmann 2002, Mandič 2007), ugotavljajo, da se prehodi v odraslost ne zgodijo nujno zaporedno in niso samoumevni. Na njihov potek, zaporednost in pojavljanje vplivajo mnoge individualne in družbene okoliščine oziroma dejavniki, na katere se mladi odzivajo. Individualni dejavniki so značilnosti posameznikov in pripomorejo k pojasnjevanju tega, kar posameznike znotraj družbe usmeri k različnim izbiram in potem. Strukturni dejavniki so družbena, zgodovinsko-kulturna danost, prizorišče, na katerem nastopajo mladi s svojimi zgodbami, viri in izbirami, ter nanje sami ne morejo vplivati. Omenjeni dejavniki so tudi vzrok za to, da poteka prehod v odraslost v posameznih državah po eni strani zelo različno, po drugi strani pa so ravno zaradi sorodnih značilnosti teh dejavnikov pomembne podobnosti med njimi.

Vpliv dejavnikov na prehod v odraslost in to, da obstajajo podobnosti v nekaterih načinih vedenja mladih znotraj posameznih držav in med skupinami držav, so nekateri avtorji že potrdili. V severnoevropskih državah odhajajo mladi od doma staršev že v zgodnjih dvajsetih letih, pogosto živijo v kohabitaciji in se redkeje poročajo, za starševstvo se odločajo v zgodnjih tridesetih, rodnost pa se v nekaterih državah celo povečuje. V južnoevropskih

državah mladi odhajajo od doma staršev bistveno kasneje, v kohabitaciji živijo redko in običajno je razlog za odhod od doma staršev poroka. Za starševstvo se odločajo razmeroma zgodaj, vendar pa je rodnost v teh državah majhna. Sama sem si postavila nalogo, da skušam ugotoviti, kako odraščajo mladi v Sloveniji v primerjavi z drugimi državami in predvsem, ali je Slovenijo mogoče umestiti v katero od skupin držav, za katere veljajo podobne značilnosti. Moje raziskovalno vprašanje je naslednje:

S katero skupino držav evropske petnajsterice ima Slovenija podobne značilnosti v času odhoda v samostojno gospodinjstvo in času vstopa v starševstvo ter pri strukturnih dejavnikih prehoda, kot so razpoložljivost stanovanj, izobraževalni sistem in zaposlitvene priložnosti mladih na trgu dela?

V raziskovalnem vprašanju se srečujem s pomenom strukturnih dejavnikov pri vplivu na prehod v odraslost. Različni avtorji so sicer že dokazali, da ti dejavniki odločilno vplivajo nanj, sama pa bom skušala to potrditi tudi za Slovenijo in ugotoviti, kateri skupini držav se najbolj približa.

Za potrjevanje raziskovalnega vprašanja bom potrebovala obstoječe podatkovne vire. Uporabila bom mednarodne in slovenske primerjalne statistične podatke in raziskave. Med seboj bom primerjala skupine držav evropske petnajsterice in Slovenijo glede na čas izbranih prehodov (odhod od doma staršev in vstop v starševstvo skupaj s stopnjo rodnosti), zatem pa glede na značilnosti strukturnih dejavnikov (razpoložljivost stanovanj, izobraževalni sistem in zaposlitvene možnosti mladih), ki na ta dva prehoda vplivajo.

V izhodiščnih poglavjih bom problem obravnavala s teoretičnega vidika, predstavila bom mnenja in razmišljanja nekaterih avtorjev. Predstavila bom pojem prehod v odraslost, kot ga definirajo različni raziskovalci, v nadaljevanju pa podrobneje obravnavala značilnosti in trende odhoda od doma staršev v samostojno stanovanje ter vstopa v starševstvo.

V tretjem poglavju bom podrobneje opisala različne individualne in strukturne dejavnike prehoda, kot so jih prepoznali različni avtorji. Njihove ugotovitve mi bodo pomagale pri nadaljnji obravnavi in analizi podatkov za posamezne strukturne dejavnike, ki sem jih zajela v analizo.

V četrtem poglavju bom predstavila modele prehoda v odraslost, ki so jih avtorji identificirali na podlagi podobnih načinov vedenja in sprejemanja odločitev mladih v posameznih skupinah držav. Avtorji vsak na svoj način obravnavajo in identificirajo modele prehoda v odraslost: Iacovou (2002) z nastankom gospodinjstva, Vogel (2002) z modeli proizvodnje blaginje, Esping Andersen (1999) z režimi blaginje, Ule in Kuhar (2003) na podlagi družbenozgodovinskih dejstev in državnih ukrepov. Za razvrstitev držav v skupine, ki jih bom v analizi primerjala s Slovenijo, bom povzela Voglovo klasifikacijo držav evropske petnajsterice v tri skupine na podlagi razlik v zagotavljanju blaginje (severnoevropska skupina, centralnoevropska skupina in južnoevropska skupina).

V nadaljevanju diplomske naloge bom prikazala najpomembnejše podatke in ugotovitve, s katerimi bom odgovorila na postavljeno raziskovalno vprašanje. V sklepu bom nakazala ukrepe, ki bi lahko slovenski mladini olajšali prehod v odraslost. Na podlagi pridobljenih podatkov bom skušala predstaviti tudi svoje ideje in predloge za izboljšanje položaja mladih.

2. VSTOP V ODRASLOST IN PREHODI, KI GA TVORIJO

Pred nekaj desetletji je življenjski potek sledil splošno sprejetim linearnim vzorcem odrasčanja. Otroštvo je bilo umeščeno v predšolsko in zgodnje šolsko obdobje, obdobje poklicnega šolanja je ustrezalo mladosti, obdobje dela pa je bilo značilno za odraslost (Ule in Kuhar 2003: 38).

Danes mladi opuščajo tradicionalne poti vstopanja v odraslost. Prihaja do zameglitve meja med mladostjo in odraslostjo. Mladi prelagajo odločanje, ki naj bi ga opravili v mladosti, torej v omejenem časovnem obdobju, in ga prenašajo v odraslost. Z odhodom od doma staršev odlašajo do poznih dvajsetih ali celo dlje, njihova ekonomska, čustvena in socialna odvisnost od staršev se podaljšuje. Pri starših ostajajo zaradi vse daljšega izobraževanja, saj vse dobro plačane službe zahtevajo visoko izobrazbo. Zaradi podaljševanja obiskovanja šole se kasneje zaposlujejo. Dviga se povprečna starost moških in žensk ob prvi poroki, hkrati pa narašča število samskih mladih in mladih, ki živijo v zunajzakonskih skupnostih. Ljudje so tudi vedno starejši ob rojstvu prvega in pogosto edinega otroka (Ule in Kuhar 2003).

Te prehode pomembno določajo institucionalni podporni sistemi, kot so izobraževalni sistem, sistem socialnega varstva in propustnost trga dela, ki so preobremenjeni zaradi vedno večjih zahtev in omejitev trga dela in vse večjega števila brezposelnosti (Ule in Kuhar 2003: 64).

Številni avtorji (Iacovou 2002, Vogel 2002, Ule in Kuhar 2003, Breen in Buchmann 2002) ugotavljajo, da se posamezni prehodi ne zgodijo samoumevno in niso nujno zaporedni. Za vsako državo so značilni svojevrstni vzorci pojavljanja in zaporednosti prehodov. Na to, v kakšnem zaporedju se zgodijo, kdaj se zgodijo in ali se sploh zgodijo, vplivajo mnoge družbene okoliščine oziroma dejavniki, o katerih bom obširneje pisala v prihodnjih poglavjih.

Nekateri avtorji so definirali posamezne elemente prehoda v odraslost. Maria Iacovou (2002: 45) jih definira s tremi demografskimi dogodki. Pravi, da so lahko pojmovani kot prehod iz odvisnosti v neodvisnost v smislu bivanjske neodvisnosti (odhod od doma staršev v lastno gospodinjstvo in stvaritev lastne družine) in ekonomske neodvisnosti. Govori o nastanku gospodinjstva, ki ga obravnava kot demografski dogodek, povezan z:

- odhodom od doma staršev in oblikovanjem lastnega gospodinjstva,
- vstopom v partnerstvo,
- vstopom v starševstvo.

Pravi, da se prehod v odraslost kaže kot prehod od bivanja s starši v bivanje brez njih, kot prehod iz samskega v partnerski status in kot prehod iz stanja brez otrok v starševstvo. Ti trije prehodi sicer ne pomenijo popolne definicije prehoda v odraslost, saj nekateri ljudje nikoli ne dosežejo enega ali več prehodov, nekateri se vrnejo v začetno stanje in jih ponavljajo (npr. ko se razidejo s partnerjem, se vrnejo k staršem) (Iacovou 2002: 45).

Metka Kuhar je elementom prehoda v odraslost, kot jih definira M. Iacovou, dodala še enega; konec rednega izobraževanja in zaposlitev za poln delovni čas. Govori o prehodu v odraslost kot o večdimenzionalnem konstrukt, ki obsega med seboj povezane kritične dogodke (Ule in Kuhar 2003: 65):

- konec rednega izobraževanja in zaposlitev za poln delovni čas,
- odselitev od izvirne družine oziroma vzpostavitev novega, samostojnega gospodinjstva,
- kohabitacija ali poroka,
- starševstvo.

Pravi, da so vsi prehodi med seboj v interakciji in problem nastane, če so med seboj nekompatibilni. Kot na primer mlade ženske, ki imajo težavo uskladiti načrte za vzpostavitev lastne družine z načrti za razvoj poklicne kariere (Kuhar 2003).

Tudi Joachim Vogel (2002: 275) je identificiral prehod v odraslost s štirimi dogodki:

- konec izobraževanja,
- odhod od staršev,
- poroka,
- starševstvo.

Raziskave vseh teh avtorjev kažejo, da mladi podaljšujejo izobraževanje, kasneje vstopijo na trg dela, kasneje zapustijo dom staršev, kasneje se odločajo za življenje s partnerjem in za starševstvo. Podaljševanje mladosti je pojav, ki je opazen v vseh evropskih državah. Meje med mladostjo in odraslostjo postajajo vedno bolj zabrisane in v sodobnosti je težko definirati, kdaj postane nekdo odrasel (Kuhar 2003: 63).

2.1 ODHOD IZ STANOVANJA STARŠEV V PRVO SAMOSTOJNO STANOVANJE

Odhod iz stanovanja staršev v prvo samostojno stanovanje v veliki meri označuje trenutek človekove osamosvojitve. Z demografskega vidika pomeni nastanek samostojnega gospodinjstva in začetno točko posameznikove stanovanjske kariere (Mandič in Gnidovec 2000).

Včasih je bila verjetnost prehoda mladih iz starševskega v samostojno stanovanje precej samoumevna, v novejšem času pa postaja vedno bolj postopna in odložena. Raziskave so pokazale, da se v različnih državah ta dogodek zgodi kasneje, pri višji starosti mladega človeka. Med državami pa so velike razlike v času, ko se ta prehod zgodi. Na primer mladi Danci se odselijo od doma staršev v povprečju že pri dvajsetih letih, medtem ko se Italjani odločijo za to v povprečju šele po sedemindvajsetem letu. Iacovou ugotavlja tudi, da se v vseh evropskih državah ta prehod zgodi prej pri ženskah kot pri moških (glej Iacovou 2002).

2.1.1 Čas odhoda

Starost, pri kateri mladi zapustijo dom staršev, je povezana z mnogimi dejavniki, kot so zaposlitvene, dohodkovne, družinske značilnosti in zgodovinske okoliščine. Odhod iz starševskega stanovanja ni vselej le enkratni dogodek, ampak je vse pogosteje nekaj časa trajajoč proces postopnega osamosvajanja, v katerem mladi razvijejo nove oblike poldružinskega življenja (Mandič in Gnidovec 2000).

Obdobja novega načina poldružinskega življenja se je prijela oznaka LAT faza, kar v angleščini pomeni living apart together, to pa v slovenščini pomeni živeti skupaj in hkrati narazen. LAT faza je vmesna, intermediarna faza med družinsko odvisnostjo in od izvirne družine neodvisnim življenjem. Zanj je značilna ekonomska odvisnost od staršev ob hkratni socialni neodvisnosti (Rener 1996):

- živeti doma med podaljšanim šolanjem (20 do 26 let),
- živeti doma tudi po končanem šolanju in zaposlitvi,
- živeti doma z občasnim življenjem drugje,
- živeti drugje z rednim obiskovanjem starševske družine in stalno uporabo njenih uslug in storitev.

Poleg tega obstaja še začasna vrnitev domov, po izteku ali prekinitvi prvega samostojnega bivanja (Rener 1996).

Suzanne Fitzpatric in David Clapham (1998) menita, da je starost mladih ob odhodu iz stanovanja staršev odvisna predvsem od tega, kakšni so razlogi zanj. Te razloge razdelita na »pull« in »push« faktorje, pri čemer so »pull« faktorji pozitivni razlogi za ustvarjanje lastnega doma (poroka, življenje s partnerjem, zaposlitev, želja po samostojnem življenju); »push« faktorji pa so negativni razlogi za odhod od doma staršev (neurejene družinske razmere, konfliktni odnosi ali celo zlorabe staršev nad otroki), mladi so potisnjeni iz doma staršev, ko na to še niso pripravljeni.

2.1.2 Življenjski potek in stanovanjska kariera

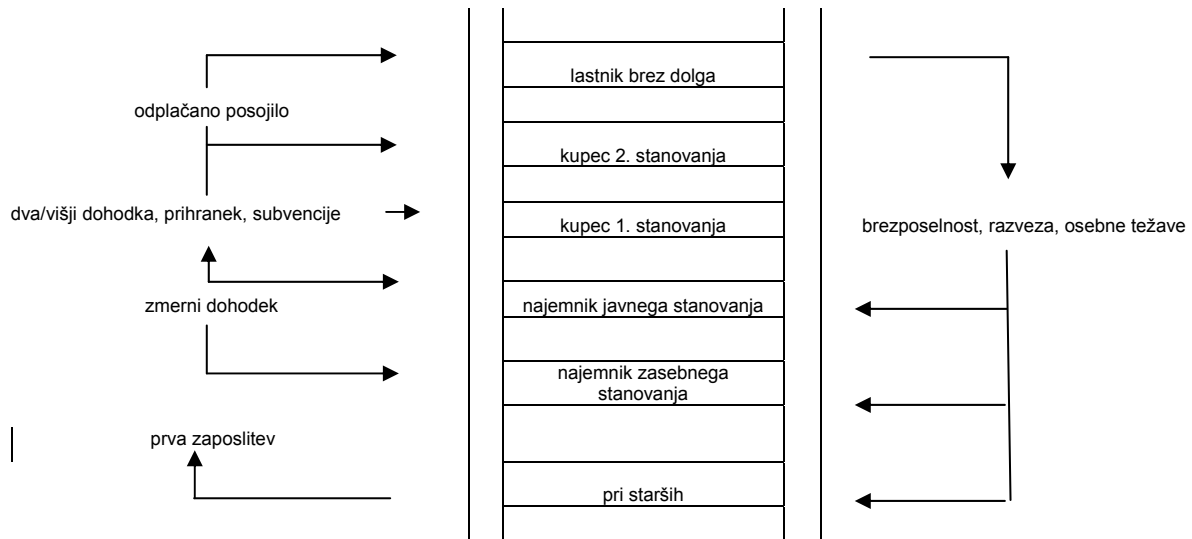
Temeljna ideja koncepta stanovanjske kariere je, da posameznik v svojem življenju prebiva v več stanovanjih ter da značilnosti in vrstni red teh stanovanj niso medsebojno neodvisni (Mandič in Gnidovec 2000).

Posameznikovo napredovanje v stanovanjski karieri je povezano z mnogimi dogodki, ki zadevajo zlasti zaposlitev in oblikovanje družine. Prav zato se pri obravnavi stanovanjske kariere vse bolj uveljavlja načelo »življenjskega poteka«. Temeljna ideja tega je, da je posameznikovo zgodovino mogoče razumeti kot množico izkušenj v zvezi s poroko, otroki, zaposlitvijo in drugimi življenjskimi karierami, ki so soodvisne (Myers v Mandič in Gnidovec 2000). Pri tem pristopu se pokažejo stanovanjske izbire kot eden od tokov znotraj več medsebojno prepletenih življenjskih karier. Pokaže, kako na odločitev o stanovanju vpliva vrsta sprememb v družinskih ali zaposlitvenih razmerah. Ključni življenjski dogodki, kot so odhod iz starševskega doma, poroka, razveza in odhod na drugi lokalni trg delovne sile, skoraj vedno zahtevajo tudi spremembo stanovanja. Tudi spremembe v velikosti družine in dohodka pogosto vodijo k temu.

Hal Kendig (v Mandič in Gnidovec 2000) opredeljuje stanovanjsko kariero kot zaporedje značilnih in razločljivih faz, skozi katere prehaja posameznik v svoji življenjski dobi, ko si izboljšuje svoj stanovanjski položaj in se tako s prehajanjem iz enega v drug tip stanovanja

vse bolj bliža dolgoročno najbolj zaželenemu tipu stanovanja. Kot podlago za opredeljevanje stanovanjske kariere in posameznih stopničk na njej uporabi stanovanjski status.

Slika 2.1.2.1: Lestvica stanovanjskih karier (Kendig 1990)

Vir: Kendig v Mandič 1997: 142.

Lestvica prikazuje prebivanje pri starših kot najnižjo stopničko. Sledijo »najemniki v zasebnem stanovanju«, to so mladi, ki se odselijo od staršev, in »najemniki v javnem stanovanju«, ta prehod spremlja prva zaposlitev. V zgornji polovici lestvice so lastniki stanovanj, med njimi najprej »kupci prvega stanovanja« - sinonim za še ne odplačano posojilo za stanovanje. Sledi »kupec drugega stanovanja« - pri tem je odplačan del stanovanja po navadi že višji - ter na vrhu »lastnik odplačanega stanovanja«.

Med tem ko gre pri Kendigu za hierarhičen način razumevanja stanovanjske kariere, jo Ruonavaara opredeljuje kot zaporedje stanovanj in tipov stanovanj, v katerih posameznik prebiva med svojim samostojnim življenjem, pri čemer zaporedja ne razume hierarhično, temveč kot sosledje dogodkov, ki so medsebojno povezani tako, da na verjetnost, da bo posameznik dosegel nek položaj, pomembno vpliva to, na katerem je bil pred tem. Poleg tega subjekt stanovanjske kariere ni nujno posameznik, lahko je tudi gospodinjstvo. Stanovanjsko kariero omejuje na obdobje samostojnega življenja (Ruonavaara v Mandič in Gnidovec 2000).

Hierarhično razvrščanje posameznih tipov stanovanj v enotno lestvico je velikokrat povzročilo kritike, da avtorji neko zaporedje dogodkov kodificirajo in predpostavljajo kot

splošno normo vedenja, drugačne poteke pa obravnavajo kot odklonske ali pa jih iz obravnave izločijo. Poleg tega se postavlja vprašanje, ali je mogoče predpostaviti univerzalni vrednostni sistem, po katerem je ena oblika stanovanjskega statusa vedno bolj zaželena od druge (prehod iz najemnega v lastniško stanovanje) in jo je zaradi tega mogoče objektivno obravnavati kot napredovanje.

2.1.3 Negativne posledice podaljševanja bivanja pri starših

Sobivanje staršev in njihovih odraslih otrok je specifična okoliščina in se lahko pojmuje kot kazalnik neugodnega položaja, saj posamezniku ni zagotovljen avtonomen nadzor nad stanovanjem in ne podpira ustanavljanja samostojnih gospodinjstev odraslih oseb (Filipović 2005b: 197). Sobivanje staršev in odraslih otrok je lahko tudi zelo stresno tako za ene in druge. White in Edwards ugotavljata, da se po odhodu odraslih otrok (od 20 do 30 let) pomembno izboljšajo odnosi med partnerjema (staršema) in poveča splošno življenjsko zadovoljstvo staršev, če otroci, ki so dom zapustili, z njimi ohranjajo redne stike (White in Edwards v Ule 1996: 139).

Podaljševanje bivanja pri starših ima lahko negativne posledice. Ule in Kuhar (2003) govorita o negativnih učinkih, kot so: podaljšana odvisnost od staršev, negotovost glede prihodnosti, manjša avtonomija, zmanjšana odgovornost v sedanosti, pasivnost in apatičnost. Pride lahko celo do fenomena polodraslosti, ko so mladi na nekaterih področjih že zelo osamosvojeni, na drugih pa odvisni od staršev.

2.2 VSTOP V PARTNERSTVO, SPREMINJANJE OBLIK IN ODNOSOV MED PARTNERJEMA

Starost, v kateri se mladi odločijo za življenje s partnerjem, je v evropskih državah zelo različna. Tudi oblike partnerskega življenja so zelo različne. V skandinavskih državah pri mladih prevladuje kohabitacija, med tem ko se mladi v južni Evropi odločijo za življenje s partnerjem šele po poroki (Iacovou 2002).

Od časov klasične moderne, ko je bila značilna neenakopravnost med spoloma (poudarjena vloga moškega kot hranilca in zapostavljena vloga ženske kot gospodinje), so se osnovna pravila, po katerih ljudje utemeljujejo svojo zasebnost, temeljito spremenila. Seksualnost ni več povezana le z reprodukcijo, družina pa izgublja pomen ekonomske skupnosti in vse bolj postaja socialno-emotivna skupnost. Mladi ljudje zelo različno prehajajo v partnersko skupnost in lastno družino. Prehodi niso več v naprej usmerjeni in ritualizirani, ampak so vedno bolj individualizirani in diferencirani (Ule in Kuhar 2003: 49).

2.2.2 Čedalje kasnejše vstopanje mladih v zavezujoče partnerstvo in zmanjševanje števila sklenjenih formalnih zvez

Za sodobne prehode v odraslost je značilno, da ljudje vse bolj podaljšujejo vstop v zavezujoče odnose. Povprečna starost pri sklenitvi formalne zakonske zveze se v zahodnem svetu vztrajno zvišuje, po drugi strani pa se čas prve spolne izkušnje pomika vedno bolj v mladost.

Pojmovanje zakonske zveze se je premaknilo od zakona kot institucije k zakonu kot odnosu. Spremenil se je sestavni del kulture, ki vedno bolj temelji na svobodi in izbiri ter podeljuje pravico do prekinitve slabih odnosov. Zavezanost »skupaj do smrti« je sedaj zamenjala zavezanost »tako dolgo, kot bodo stvari šle dobro« (Ule in Kuhar 2003: 50–51).

Formalni zakon izgublja privlačnost in pomen za nove generacije. Včasih so se ljudje spoznali, se poročili in imeli otroka. Danes preprosto živijo skupaj. Tudi pred odločitvijo za zakon je za mlade najbolj smiselna izbira živeti skupaj, kot nekakšen poskusni zakon. Velika privlačnost skupnega zunajzakonskega življenja pomeni tudi, da zakon in starševstvo nista

več tako tesno povezana med seboj oziroma da zakon ni več edina institucija, v kateri bi se urejalo starševstvo (Ule in Kuhar 2003: 51).

2.2.3 Spremenjena razmerja moči med moškim in žensko

Ule (2003) meni, da je rastoča ekonomska vloga žensk prinesla s seboj novo izmenjavo spolnih sporazumov. Danes posameznik in posameznica preizkusita odnose, preden se zavežeta zakonu in starševstvu. Rastoča ekonomska vloga žensk, ki jim je omogočila ekonomsko neodvisnost, je privedla do popolnoma novih konfliktov in do številnejših ločitev, saj so predvsem ženske tiste, ki zahtevajo razvezo zakona, ko ugotovijo, da jih ta preveč izčrpava.

Ekonomsko samostojnost obeh partnerjev pa po drugi strani ugodno vpliva na stopnjo medsebojnega zaupanja in spoštovanja. Včasih so pari kot najpomembnejše vidike zakona poudarjali vlogo hranilca in gospodinje, danes pa so najpomembnejše značilnosti uspešnega partnerstva zaupanje, medsebojno spoštovanje, razumevanje in strpnost (Ule in Kuhar 2003: 51).

2.3 VSTOP V STARŠEVSTVO

2.3.1 Odlaganje starševstva

Proces oblikovanja družine se je v zadnjih desetih letih v vseh evropskih državah precej spremenil. Povsod je mogoče zaznati enake trende: zmanjševanje števila porok in naraščanje starosti ob poroki ter ob rojstvu prvega otroka. Razloge za ta pojav pojasnjujeta dve teoretični smeri. Prva, ki izvira iz ekonomske teorije oblikovanja družine, trdi, da so za odlaganje porok in rojstev prvih otrok v poznejša leta najbolj odgovorna vse večja izobraženost žensk in njihove čedalje večje zaposlitvene možnosti. Bolj izobražene ženske imajo boljše zaposlitvene možnosti in so zato ekonomsko manj odvisne od moških ter manj naklonjene poroki. Posledično se zmanjšujejo njihove potrebe po otrocih (Becker 1981).

Druga teoretična smer izvira iz sociološke tradicije in prav tako trdi, da povečana izobrazba žensk vpliva na njihovo demografsko vedenje, vendar je ta vpliv omejen le na obdobje, ko se izobražujejo. Gre torej le za odlašanje s poroko in materinstvom zaradi daljšega izobraževanja, in ne za odpovedovanje tem vlogam. Izobrazba torej vpliva le med prehajanjem iz mladosti v odraslost (Blossfeld in Jaenichen 1992).

Z višanjem starosti ob rojstvu prvega otroka se hkrati zmanjšuje verjetnost za še kakšnega otroka. Torej je zmanjševanje rodnosti močno negativno povezano z odlaganjem rojstev v kasnejša leta (Černič Istenič 1994: 74). Odlaganje rojevanja je močno povezano s spremenjenim načinom življenja mladih (narašča delež žensk med vsemi zaposlenimi, narašča delež žensk med vsemi študenti, zmanjšuje se število porok idr.), kakor tudi s poslabšanjem njihovega finančnega položaja (zmanjšane možnosti pri reševanju stanovanjskega problema) (Černič Istenič 1994: 78–79).

Odločitev, kdaj imeti otroka, je odvisna od številnih dejavnikov. Mladi najpogosteje pripisujejo največji pomen stabilnosti poklica ali kariere in finančnega položaja ter stabilnosti partnerskega odnosa (Ule in Kuhar 2003: 118). Vendar pa traja vse dlje časa, da si pridobijo željeno stopnjo izobrazbe in najdejo razmeroma zanesljivo službo, to pa pripomore k odlašanju z ustvarjanjem družine. Negotovost glede službe je tudi razlog za pomanjkanje sredstev za nakup ustreznega stanovanja, ki bi bilo primerno za vzgajanje otroka.

Po mnenju Zavrlove (Zavrl 1999) glavni vzroki za odloženo in posledično manjšo rodnost niso finančni. Meni, da za mlade ljudi ni najbolj pomembno, da si zagotovijo materialne razmere (stalna služba, primerno stanovanje), ampak gre bolj za psihološke razloge (niso dovolj odgovorni, nočejo se vezati...).

Temeljne zahteve, ki bi morale biti izpolnjene, da se mladi par odloči za otroka, Ule in Kuhar razdelita na objektivne (zadovoljivo zdravje in plodnost, končano izobraževanje, zadovoljiva zaposlitev, zagotovljena socialna varnost in zagotovljeno ustrezno stanovanje) in subjektivne (zrelost, kakovost osebnega življenja, trden partnerski odnos ter odločitev za prevzem odgovornosti za družino in otroke) (Ule in Kuhar 2003: 118).

Lesthaeghe (2001: 115) opozarja na naslednje dejavnike prelaganja starševstva mladih:

- vedno višja izobrazba in ekonomska avtonomija žensk;

- povečano vlaganje v razvoj kariere in naraščajoča kompetitivnost na delovnem mestu;
- večji poudarek na kakovosti življenja, zabavi, prostem času;
- slabše možnosti reševanja stanovanjskega vprašanja (visoki stroški, nedostopnost - tako za mlade odrasle v začetku oblikovanja družine kot za njen nadaljnji razvoj);
- fleksibilnost trga dela;
- brezposelnost mladih;
- dostopnost in učinkovitost kontracepcije;
- osvobojenost od vpliva tradicionalnih avtoritet (npr. religije).

2.3.2 Doktrina odgovornega starševstva

Rojevanje otrok in skrb zanje je v vseh družbah pomembno družbeno dejanje. Pri skrbi, vzreji in vzgoji otrok, ki naj bi postali pomembni člani družbe, imajo odločilno vlogo starši. Doktrina odgovornega starševstva je rezultat razvoja družbenih vrednot na Zahodu v zadnjih tristo letih, ki se nanašajo na rojevanje in skrb za otroke. Po tej doktrini se starši samostojno odločajo o rojstvu svojih otrok, odgovorno skrbijo zanje in ne prelagajo odgovornosti npr. na člane razširjene družine. S to odgovornostjo so povezane tudi zahteve po izpopolnjevanju eksistenčnih pogojev pred rojstvom prvega otroka (Preston v Černič Istenič 1994: 18–19). Z uveljavljanjem te doktrine, ki je močno pripomogla k naraščanju stroškov za otroke, vidijo raziskovalci rodnostnega vedenja enega od poglobitnih vzrokov za zmanjševanje števila otrok (Kožuh-Novak in drugi 1998: 77).

Malačič (1985) meni, da »ljudje določijo število otrok, ki jih želijo imeti tako, da primerjajo zadovoljstva in koristi, ki jih dobijo od dodatnega otroka, z denarnimi in psihološkimi stroški za tega otroka.« Meni, da so danes koristi, ki jih imajo starši od svojih otrok, bolj čustvene in socialne narave, medtem ko so bile v preteklosti bolj ekonomske. V preteklosti so bili otroci pomembni za preživetje družine, danes pa je potreba po njih izključno nematerialne narave. Zato je razumljivo, da se starši zadovoljujejo z manjšim številom otrok (Malačič 1985).

Novejša uporaba pojma odgovornega starševstva je povezana z zelenimi družbenimi normami. Po zaželeni družbeni normi v zahodnem svetu se pričakuje, da ljudje ne sklepajo zakonskih zvez ali se odločajo za starševstvo med študijem (Blossfeld in Huinink v Černič Istenič 2000: 31). V sodobnih družbah naj bi se torej spolno življenje in reprodukcija

odlagala, dokler ni dosežena izobrazbena, delovna in psiho-socialna zrelost na normativno določeni poti v odraslost (Testa v Črnič Istenič 2000: 31).

V skladu z današnjimi družbenimi normami morata torej moški in ženska najprej doseči biološko, socialno in čustveno zrelost, končati šolanje, si najti redno zaposlitev, zbrati finančna sredstva za oblikovanje lastnega gospodinjstva, se poročiti in se šele nato odločiti za starševstvo.

2.3.2.1 Uveljavljenost norme odgovornega starševstva v Sloveniji

Današnje generacije mladih se dalj časa izobražujejo in kasneje vstopajo na trg dela, pozneje zapuščajo dom staršev ter se pozneje odločajo za samostojno življenje kot prejšnje generacije, pri čemer so vse bolj naklonjene zunajzakonski zvezi in prelaganju starševstva na poznejša leta (Črnič Istenič 2000: 29). Zaradi lažjega izpolnjevanja norme odgovornega starševstva vse več moških in žensk v Sloveniji sledi splošnemu evropskemu trendu odlaganja rojstva prvega otroka na poznejša leta (Črnič Istenič 2000: 39).

Najobičajnejša starost ženske ob rojstvu prvega otroka se je v zadnjih letih v nekaterih evropskih državah premaknila v starostni razred med 25. in 29. letom. Najpogostejši razlogi za to so spremenjeni družbeni položaj žensk, njihova naraščajoča preferenca do samopotrjevanja, kakor tudi brezposelnost in zniževanje življenjskega standarda, ki mlade ovira pri gmotnem osamosvajanju. Kot kaže analiza, ki jo je izvedla Majda Črnič Istenič,¹ imajo na trend odlaganja starševstva precej manjši vpliv rastoče potrebe mladih po samopotrjevanju kot njihove neugodne eksistenčne razmere. Kljub temu pa se je izkazalo, da ženske, ki vstopijo v partnersko zvezo in končajo ali prekinejo svojo izobraževalno pot hitreje, ob tem pa tudi prej rešijo svoj stanovanjski problem, hitreje postanejo matere kot ženske, ki se jim ti dogodki zgodijo pozneje (Črnič Istenič 2000: 32).

Analiza je pokazala, da je višja starost ob prehodu v prvo starševstvo pomembno povezana z višjo ravno kakovosti življenja. Čim starejši so moški ob prevzemanju očetovske vloge, tem boljše življenjske razmere imajo oziroma tem bolj se približujejo zahtevam odgovornega

¹ Podatki, uporabljeni v analizi so bili vzeti iz raziskave Kakovost življenja v Sloveniji (1974-1994). Vzorec v analizi vključuje tiste moške in ženske, ki so imeli svojega prvega otroka v obdobju 1974-1994. Vključenih je bilo 275 žensk in 276 moški vseh starosti. Namen analize je bil vpogled v kakovost življenja anketirancev, ki so doživeli rojstvo prvega otroka v različnih starostih.

starševstva, zlasti na področju gmotne neodvisnosti. Ženske z nižjo izobrazbo in s podeželja prevzamejo materinsko vlogo prej kot ženske z višjo izobrazbo in iz mestnih okolij. Ženske, ki odlagajo z rojstvom prvega otroka v obdobje po 25 letu, imajo v primerjavi z mlajšimi ženskami veliko boljše stanovanjske razmere (Černič Istenič 2000: 36–38).

Izsledki analize tako povedo, da kakovost življenja moških in žensk na prehodu v starševstvo, opazovana skozi kazalce ekonomskega in stanovanjskega položaja ter partnerskega razmerja, narašča z njihovo starostjo. Starejši starši lažje izpolnjujejo družbena pričakovanja, povezana z normo odgovornega starševstva, ker se jim z leti povečuje obseg potrebnih virov (Černič Istenič 2000).

3. DEJAVNIKI PREHODA V ODRASLOST

Številni avtorji (Iacovou 2002, Buchmann 2002, Vogel 2002) ugotavljajo, da poteka v posameznih državah prehod v odraslost zelo različno. Razlike med državami so posledica delovanja številnih dejavnikov, ki lahko vplivajo na odločitve in ravnanje posameznikov. Kdaj se bodo zgodili posamezni prehodi v odraslost, je odvisno od mnogih osebnih in družbenih okoliščin.

Vogel pravi, da je odločitev mladih, kdaj bodo končali izobraževanje, se odselili od staršev, zaživel s partnerjem in oblikovali lastno družino, močno odvisna od sistemov izmenjave oziroma od moči delovanja treh institucij: trga dela, države blaginje in podpore družine. Razloge za odložene prehode v odraslost vidi Vogel predvsem v trendih destabilizacije blaginjskih režimov in okrnjenih možnostih na trgu delovne sile, javnih transferjih in storitvah. Najpomembnejšo vlogo pripisuje trgu dela. Meni, da učinkovit trg dela razbremeni tako državo blaginje kot družino. Na drugi strani pa velikodušna država blaginje zahteva učinkovit trg dela. Učinkovit trg dela in velikodušna država blaginje omogočata, da je tveganj, ki jih prevzema družina, manj. V državah Evropske unije so različne oblike delovanja in moči teh institucij, kar močno vpliva na razlike v vedenjskem prilagajanju mladih in prehajanju v odraslost (glej Vogel 2002).

Vogel poudarja, da so priložnosti na trgu delovne sile (zaposlitev in ustrezen dohodek) in močne družinske politike (predvsem ugodno javno otroško varstvo in pravica do plačanega materinskega dopusta) odločilnega pomena za vstop v starševstvo. Če so priložnosti na trgu dela okrnjene in če so družinske politike šibke, pride do prelaganja starševstva in zato do zmanjševanja rodnosti (Vogel 2003: 288).

Vogel je ugotovil pozitivno zvezo med zaposlenostjo mladih žensk in rodnostjo v letu 1990 v nordijskih državah. Te države so imele tega leta največji delež zaposlenih žensk in hkrati največjo rodnost. V državah, kjer je bil delež zaposlenih mladih žensk najmanjši, pa je ugotovil najmanjšo rodnost (južnoevropske države). V nordijskih državah je bil v tem obdobju zelo stabilen in učinkovit trg dela zaradi stabilnega in rastočega gospodarstva, prav tako pa so bile dobro razvite družinske politike (veliko otrok v javnem varstvu, plačan materinski dopust), kar je ustvarilo dobre razmere za zgodnji vstop v starševstvo in visoko

stopnjo rodnosti. V južneevropskih državah pa se je vzporedno z naraščanjem zaposlenosti žensk zmanjševala rodnost predvsem zaradi šibkih družinskih politik (Vogel 2003: 289).

Tudi Breen in Buchmann ugotavljata, da razlike v institucionalni ureditvi določajo razlike med državami v vedenju mladih. Kot dejavnike prehoda v odraslost sta izpostavila različne blaginjske režime, učinkovitost izobraževalnih sistemov pri prehodu mladih na trg dela in regulacijo trga dela. Ti dejavniki lahko za mladega človeka pomenijo mnogo priložnosti ali pa omejitve, na katere se mladi odzivajo (Breen in Buchmann 2002).

Mirjana Ule (1996: 23) govori o razlogih za podaljševanje bivanja pri starših. Deli jih na eksterne in subjektivne. Med eksterne razloge prišteva:

- težave pri doseganju ekonomske neodvisnosti: mladi so vedno pogosteje prisiljeni v podaljševanje ekonomske odvisnosti od staršev tudi po končanem študiju in še po tem, ko se že zaposlijo;
- nezaposlenost: razlog za podaljšano ekonomsko odvisnost od staršev med drugim povzroča velika brezposelnost, ki je je med mladimi vedno več, tudi med visoko izobraženimi;
- podaljševanje študija: namesto zgodnje zaposlitve se mladi množično vpisujejo v nadaljnje stopnje izobraževanja. Tako je izobraževalni sistem začel delovati tudi kot blažilec krize zaposlitvene družbe;
- oteženo stanovanjsko oskrbo.

Med subjektivne razloge za podaljševanje bivanja pri starših Ule (1996: 24) prišteva:

- lagodnost življenja doma;
- razumevanje s starši: ni več mogoče govoriti o klasičnem generacijskem konfliktu, ko so se mladi in njihovi starši bistveno razlikovali po vrednotah, normah in načinu življenja. Generacijski konflikt izginja in spreminjajo se razmerja med starši in otroki. Nerazumevanje, nadzorovanje in poslušnost nadomeščajo pomoč, spodbujanje in zaupnost. Današnja mladina je staršem vedno bolj podobna, opaziti je, da gre za podobne vrednote, stališča in normativne poglede na življenje, da je pluralnost osebnih stilov mnogo večja, kot je bila pred desetletji, in da so meje dovoljenega mnogo širše;

- gmotna in emocionalna varnost: družina deluje kot zavetje, terapevtsko protiokolje, ki blaži strese in konflikte iz zunanjega sveta, ki je za mlade čedalje bolj zahteven in ogrožujoč;
- velika avtonomija.

Iacovou omenja nekatere dejavnike, ki lahko privedejo do razlik med posameznimi državami pri prehodu v odraslost. Poudari religijo (razlika med mladimi v južnoevropskih državah, ki so pretežno katoliki, in mladimi v severnoevropskih državah, ki so protestanti), državo blaginje, stanovanjski trg, trg dela, izobraževalni sistem ter kulturo in običaje (vedenje mladih je pogosto pogojeno s tem, kaj je v neki kulturi običajno in sprejemljivo) (Iacovou 2002).

Mandič (2007) deli dejavnike prehoda v samostojno stanovanje na individualne in strukturne. Individualni dejavniki segajo na mikroraven, kjer so ključnega pomena posameznikove želje, izbire in viri. So značilnosti posameznikov in pripomorejo k pojasnjevanju tega, kar posameznike znotraj določene družbe usmeri k različnim izbiram in potem. Med ključnimi so poklicni, zaposlitveni in dohodkovni položaj posameznika, partnerstvo in spol (Mandič 2007: 10). Strukturni dejavniki so družbena, zgodovinsko-kulturna danost, prizorišče, na katerem nastopajo posamezniki s svojimi zgodbami, viri in izbirami, in nanje sami ne morejo vplivati. Strukturni dejavniki so modeli nastajanja gospodinjstva in razpoložljivost stanovanj, izobraževalni sistem, delovanje trga delovne sile in njegova prepustnost za mlade ter delovanje in razvitost države blaginje, ki mladim blaži tveganja ob prehodu od doma (Mandič 2007: 10–11).

Izmed vseh dejavnikov, za katere so različni zgoraj predstavljeni avtorji ugotovili, da vplivajo na to, kako prehod v odraslost poteka, bom v nadaljevanju podrobneje predstavila tri, ki sem jih uporabila kasneje v analizi. Gre za strukturne dejavnike (Mandič 2007), ki so značilnost okolja in pojasnjujejo, zakaj posamezniki v isti družbi prevzemajo podobne vzorce prehajanja v odraslost in zakaj se ti vzorci med državami razlikujejo:

- razpoložljivost stanovanja (stanovanjski trg),
- izobraževalni sistem,
- zaposlitvene priložnosti za mlade na trgu delovne sile.

3.1 RAZPOLOŽLJIVOST STANOVANJ

Stanovanje velja za eno najkompleksnejših dobrin, saj ga opisuje izredno veliko število lastnosti. Najprej so tu fizične značilnosti stanovanja kot bivališča, kot so velikost, osvetljenost, trdnost strukture, opremljenost z infrastrukturo itd. Zatem so tu druge, teže merljive lastnosti, ki segajo od trajnosti do varnosti njegove uporabe, zasebnosti doma, premoženjskih tveganj in prijateljskih vezi v soseščini do uglednosti lokacije stanovanja.

Stanovanje je tudi izraz osebne identitete in statusne pripadnosti. Opravlja vlogo hranjenja in kopičenja premoženja ter njegovega prenosa z ene generacije na drugo, postavlja predpogoje za polno zadovoljevanje posameznih potreb, npr. po hrani, počitku, izobraževanju in vzgoji otrok, družinskem življenju, kulturno-družbenem življenju, povezano je s prokreacijo in reprodukcijo življenja in ljudi, zadovoljuje tudi del človekovih interesnih potreb, pa tudi potrebe po sociabilnosti in zasebnosti, po svobodi odločanja in varnosti. Stanovanje torej zadovoljuje celoto človekovih bio-socialnih potreb in je zato povezano s konceptom »kakovosti življenja« (Mandič 1999c).

3.1.1 Pravica do primerne stanovanja

Negotovo in neprimerno stanovanje lahko ogrozi človekovo duševno in telesno zdravje ter zmanjšuje kakovost življenja. Z drugimi besedami, ogroženo je človekovo dostojanstvo.

Debevec pravi, da mora biti stanovanje primerno in ustreznega standarda. Standardi primerne stanovanja se razlikujejo od države do države, zato npr. v zahodnoevropski državi standard primerne stanovanja ne bo enak kot v državi tretjega sveta. Primerno stanovanje je tako prostor, v katerem posameznik prebiva, v njem oblikuje svoj dom, in ni pod standardi, ki so v družbi znani kot mejnik primernosti (Debevec 2002: 112). Filipović (2005: 20) pa ugotavlja, da v Sloveniji ni čiste definicije primerne stanovanja, zato se v različnih okoliščinah uporabljajo različna merila.

V zadnjih desetletjih se v mednarodni skupnosti namesto koncepta »stanovanjskih potreb« vedno bolj uveljavlja koncept stanovanjskih pravic, ki imajo enak status in veljavo kot druge splošno sprejete človekove pravice. Primerno, cenovno dosegljivo in dostopno stanovanje je

splošno priznano kot temeljna sestavina življenja v miru, dostojanstvu in varnosti kot treh temeljnih človekovih pravic (Leckie v Mandič 1999a).

Opredelitev primerne stanovanja je v zadnjih desetletjih prešla od enostavne definicije minimalnega stanovanjskega standarda k vse kompleksnejšemu varstvu človekovih ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic v zvezi s stanovanjem (Mandič 1996: 218).

Razvoj pravice do primerne stanovanja se je začel s Splošno deklaracijo o človekovih pravicah v okviru OZN leta 1948. Pozornost so namenjali minimalno sprejemljivim stanovanjskim razmeram, kar pomeni, da so stanovanje obravnavali kot zavetišče². Nadaljevalo se je z Mednarodno konvencijo o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN in je začela veljati leta 1976, ratificiralo pa jo je 128 držav, med njimi tudi Slovenija. Leta 1993 je Komite za ekonomske, socialne in kulturne pravice sprejel resolucijo OZN z naslovom »Človekova pravica do primerne stanovanja«. Ta pravica se po resoluciji nanaša na vsakega posameznika in pomeni, da imajo vsi ljudje ne glede na premoženje, raso, zdravstven položaj itn. pravico do stanovanja v smislu prostora, kjer bodo lahko živeli v miru in dostojanstvu. Pravica do stanovanja je tako konkretizirana v sedmih zahtevah (Mandič 1999a):

- pravna varnost uporabe stanovanja;
- dostopnost storitev, materialov in infrastrukture (pritikline, ki so bistvene za zdravje, varnost, udobje in prehrano);
- cenovna dosegljivost v smislu, da stroški za stanovanje ne ogrožajo zadovoljevanja drugih osnovnih potreb;
- primernost za bivanje (primerna površina, zavarovanje pred mrazom, vročino, vlago, dežjem ali drugimi grožnjami za zdravje);
- dostopnost (dosegljivost ljudem, ki so do stanovanja upravičeni);
- lokacija;
- kulturna primernost (stanovanje kot izraz kulturne identitete in raznolikosti).

Evropske države, med katerimi je tudi Slovenija, so se k zagotavljanju pravice do primerne stanovanja za vse zavezale s podpisom mednarodne listine Akcijski načrt uresničevanja Istanbulske deklaracije o človekovih naseljih; Agenda Habitat iz leta 1996, in Evropske

² Zavetišče je po SSKJ kraj ali stavba, ki daje nekemu zavetje, oziroma ustanova, ki daje nekemu zavetje in ponavadi tudi določeno oskrbo.

socialne listine, kjer dopolnjena verzija iz leta 1996 v 31. členu pravi: »Z namenom zagotovitve učinkovitega izvajanja pravice do stanovanja se podpisniki zavezujejo k izvajanju naslednjih ukrepov: razvijati dostop do stanovanja primerne standarda; preprečevati in krčiti brezdomstvo s ciljem postopne odprave; zagotavljati, da bo cena stanovanja dostopna tudi tistim, ki nimajo primernih virov« (Mandič 2004).

Pravica do stanovanja kot temeljna človekova pravica ter varstvo potrošnikov (najemnikov) imata velik pomen v pravnem redu EU. V domeni nacionalnih držav pa je, da ti načeli, enako kot tudi druge človekove pravice, prevedejo in kodificirajo v svoj pravni red in v inštrumente stanovanjske in socialne politike (Mandič 2004). Mandič meni, da obveznosti države pri zagotavljanju sistemskih pogojev za dostop do primerne stanovanja pri nas še niso zadovoljivo upošteevane in tako ostajajo med razvojnimi izzivi. Država ni priznala brezdomstva kot problema, ki potrebuje ukrepe, prav tako ni priznala potrebe po podpori pri stanovanjski oskrbi drugih ranljivih skupin (glej Mandič 2004).

3.1.2 Razlogi za povečana stanovanjska tveganja

Predvsem razpoložljivost in cenovna dosegljivost stanovanj vplivata na to, kakšne priložnosti se ponujajo mladim za odhod od doma staršev (Mandič in Gnidovec 2000, Iacovou 2002, Mulder 2006). Mulder ugotavlja, da velik odstotek lastniških stanovanj, slaba dostopnost stanovanjskih posojil in visoke cene stanovanj mladim še posebej otežujejo odhod od doma staršev in ustanovitev lastnega gospodinjstva (Mulder 2006).

Spremembe v stanovanjski oskrbi, ki nastanejo v nekem zgodovinskem trenutku, vplivajo na stanovanjsko priložnost prebivalstva, ki se takrat odloča za stanovanje. Ključne strukturne spremembe v zadnjih dveh desetletjih, ki so pripeljale do okoliščin, naklonjenim nastajanju stanovanjskih tveganj, so (Mandič in Gnidovec 2000):

1. Demografske spremembe

Ključne demografske spremembe v zadnjih desetletjih so manjše število članov gospodinjstva, povečano število samskih in enostarševskih gospodinjstev in večanje števila gospodinjstev nasploh. Poleg naraščanja števila gospodinjstev in manjšanja njihove velikosti

pa se spreminja tudi njihova sestava (naraščanje neklasičnih in nedružinskih tipov gospodinjstev) (Avramov v Mandič in Gnidovec 2000).

Poleg tega gospodinjstva postajajo bolj začasna in kratkotrajna, saj posamezniki pogosteje prehajajo iz enega v drug tip gospodinjstva (narašča število ločitev in zaradi tega nastajajo enoroditeljske oziroma samske skupnosti, ki se pogosto preoblikujejo v reorganizirane družine) (Avramov v Mandič in Gnidovec 2000).

Število gospodinjstev narašča hitreje kot število prebivalstva, predvsem zaradi manjšanja velikosti gospodinjstev in povečevanja števila nedružinskih tipov gospodinjstev, kar je pripeljalo k drugačnim potrebam po stanovanju, predvsem po večjem številu stanovanjskih enot, čemur pa stanovanjska ponudba marsikje ne ustreza.

2. Spremenjena struktura stanovanjske oskrbe

Najpomembnejši trend v stanovanjski oskrbi razvitih družb od sedemdesetih let dalje je privatizacija stanovanjskega sklada. Kaže se v rasti deleža lastniških stanovanj in zmanjševanju deleža javnih najemnih stanovanj (Mandič in Gnidovec 2000: 48). Pomanjkanje najemnih stanovanj in stanovanj, ki bi bila primerna za samska gospodinjstva, sta pomembna razloga, zakaj mladi v južni Evropi kasneje zapuščajo starševski dom (Iacovou 2002). Slabšanje dostopnosti najemnih stanovanj je bilo najbolj izraženo v državah tranzicije, kjer je s stanovanjskimi reformami in privatizacijo prišlo do drastičnega zmanjševanja števila najemnih stanovanj (Mandič 1999b).

V Sloveniji se je po privatizaciji stanovanj poslabšala oskrba s cenovno dosegljivimi najemnimi stanovanji, obenem pa so se povečala zaposlitvena in druga tveganja. Dostopnost do primernih in cenovno dosegljivih stanovanj se je tako poslabšala za tiste skupine prebivalcev, ki so slabše opremljene za »tržno tekmo«. Ena izmed teh skupin so tudi mladi. V obdobju pred tranzicijo je imela država veliko vlogo pri preskrbi stanovanj, kar je bilo vidno predvsem v dodeljevanju socialnih stanovanj in ugodnih posojil. Danes se država umika iz oskrbe socialnih storitev in posameznik je bolj ali manj prepuščen delovanju trga (Mandič 1999b).

S sistemskimi spremembami po letu 1991 so se pri nas priložnosti prebivalstva za dostop do primerne stanovanja zmanjšale. Zelo se je zmanjšalo število razdeljenih nekomercialnih posojil za nakup in gradnjo stanovanj, pa tudi najemnih stanovanj za zmerno najemnino.

Poleg tega, da se je zmanjšal obseg najemnega stanovanjskega statusa, se je poslabšala tudi njegova kakovost³ in spremenil simbolni pomen. Iz preteklosti ga pomnimo kot privilegij, ki si ga je lahko pridobila le peščica ljudi, danes pa ga razumemo predvsem kot pomoč ljudem, ki imajo premalo sredstev za preživljanje (Mandič 1999a: 160).

Večina stanovanj je postala lastniška, zato se je v tem obdobju občutno zmanjšal delež najemnikov, in sicer s 23,9 % v letu 1984 na 7,8 % v letu 1994. Tolikšno zmanjšanje števila najemnih stanovanj pa je povzročilo poslabšanje stanovanjskih možnosti mlajšega prebivalstva. Zato se je med mladimi zelo povečal odstotek tistih, ki nimajo avtonomnega stanovanjskega statusa, ampak prebivajo pri starših ali drugih sorodnikih (Mandič 1999b: 200).

Poleg cenovne dosegljivosti in razpoložljivosti stanovanj je pomembna tudi vloga sorodstvene pomoči pri vstopu mladih na stanovanjski trg in razpoložljivost študentskih stanovanj (Mandič 2007). Pomen logistične podpore, ki jo družina ponuja mlademu človeku pri prehodu v samostojno stanovanje, je izrazit zlasti v južni Evropi, kjer so starši v veliko finančno pomoč mladim predvsem, kadar si sami gradijo bivališče. Razpoložljivost študentskih stanovanj ima velik pomen pri osamosvojitvi mladega človeka. V severnoevropskih državah so možnosti za nastanitve študentov zelo ugodne in subvencionirane, zato večina študentov živi v študentskih domovih in najetih sobah, medtem ko v južni Evropi, kjer so možnosti tovrstnega bivanja zelo slabe, študentje živijo doma pri starših ali pa v dragih najetih stanovanjih (glej Cook in Furstenberg 2002).

³ Pred tranzicijo je status najemnika omogočal visoko stopnjo varnosti uporabe, nizek strošek in je simbolno pomenil obliko privilegija, danes pa je prešel v obrobni status, ki je lahko povezan s številnimi nevšečnostmi (začasna pravica do uporabe in neomejena najemnina pri profitnem najemnem stanovanju), poleg tega pa je zmanjšana tudi pravna varnost najemnika.

3.2 IZOBRAŽEVALNI SISTEM

3.2.1 Podaljševanje izobraževanja

Vse večji pomen znanja in usposobljenosti na trgu delovne sile je pomembno vplival na podaljševanje izobraževanja mladih. Zaradi zavesti o tem, kako pomembna je izobrazba mladega človeka za prihodnost, se krepijo težnje, da se intenzivno šolanje začne že v zgodnjih otroških letih in se podaljšuje v tretje desetletje življenja. Rezultati izobraževalnega procesa so odvisni in povezani s podporo ožjih socialnih mrež, predvsem starševsko podporo. Podaljševanje izobraževanja tako vodi v daljšo ekonomsko odvisnost od staršev in neavtonomnost mladih (Ule 2002).

Podaljševanje izobraževanja je trend, ki je značilen za celoten evropski prostor. Vendar pa mnogi avtorji (Breen in Buchman 2002, Vogel 2002, Cook in Furstenberg 2002) ugotavljajo, da se trajanje izobraževanja med državami razlikuje. Študij v Italiji traja v povprečju sedem let, kar je tri leta dlje kot v Veliki Britaniji, kjer je večina mladih že pred 25. letom zaposlena (Cook in Furstenberg 2002).

Martina Trbanc meni, da gre pri podaljševanju izobraževanja na eni strani za izobraževalne politike, ki zaradi izboljševanja izobrazbene strukture v prebivalstvu in preprečevanja strukturnih neskladij na trgu delovne sile spodbujajo mlade, da ostajajo v izobraževanju oziroma nadaljujejo izobraževanje na terciarni stopnji. Po drugi strani pa gre za povečevanje izobrazbenih prizadevanj med mladimi zaradi slabših zaposlitvenih priložnosti in zaradi pričakovanja, da jim bo višja izobrazba omogočila pridobitev boljšega položaja na trgu. Pogosto izberejo mladi nadaljevanje izobraževanja tudi zato, da se v neugodnih gospodarskih razmerah izognejo zelo verjetni brezposelnosti (Trbanc 2005: 170).

Tako kot podaljševanje izobraževanja vpliva na kasnejši vstop mladega človeka v samostojno gospodinjstvo, vpliva tudi na to, kdaj se bo odločil za družino oziroma prvega otroka. Po eni strani višja izobrazba pomeni za posameznika boljše možnosti na trgu delovne sile in boljše ekonomske možnosti za to, da si ustvari lastno družino. Po drugi strani pa se ravno zaradi visoke izobrazbe in želje po razvoju kariere mladi odločijo preložiti starševstvo tudi še po tem, ko so že končali izobraževanje in se uveljavili na trgu delovne sile.

3.2.2 Učinkovitost izobraževalnih sistemov

Allmendinger poudarja pomen različnih izobraževalnih sistemov pri vstopu mladih na trg dela. Pri tem ločuje dve pomembni značilnosti izobraževalnih sistemov:

- stopnjo standardizacije izobraževalnih programov (v kolikšni meri izobraževalne institucije spoštujejo splošna pravila in standarde ali, povedano drugače, visoka stopnja standardizacije pomeni, da so enaki izobraževalni programi, ki jih ponujajo različne šole, po svoji kakovosti enaki) in
- stopnjo stratifikacije izobraževalnih sistemov (visoko stratificiran sistem je sistem, ki v zgodnjih stopnjah izobraževanja daje velik pomen specifičnim poklicnim znanjem) (Allmendinger v Breen in Buchmann 2002: 291).

Visoko stratificiran izobraževalni sistem ima Nemčija, kjer je poklicno izobraževanje zelo dobro razvito in se mladi že zgodaj odločijo, za kateri poklic se bodo izobraževali. V družbah, kjer sta standardizacija in stratifikacija izobraževalnega sistema visoki (npr. Nemčija), je povezava med zaposlitvijo in končano izobrazbo zelo specifična. Delodajalci v takih sistemih torej točno vedo, kakšne kvalifikacije in veščine ima mlad človek, ki izstopi iz izobraževalnega sistema, in se lahko zanesejo na to, da je usvojil določena znanja (Allmendinger v Breen in Buchmann 2002).

Nekateri avtorji (Maurice in drugi v Breen in Buchmann 2002) delijo izobraževalne sisteme na t.i. "qualification spaces", v katerih imajo izobrazbene kvalifikacije pri vstopu na trg dela pomembno vrednost, in "organization spaces", v katerih znanja, ki si jih mlad človek pridobi v procesu izobraževanja, niso tako pomembna.

Breen in Buchmann menita, da je na podlagi teh kategorizacij izobraževalnih sistemov mogoče ločevati družbe na tiste, v katerih izobraževalni sistem ponuja uporabna znanja, zato imajo izobrazbene kvalifikacije veliko vrednost za delodajalca, saj kažejo na potencialno produktivnost mladega človeka za delovno mesto, ki ga delodajalec ponuja, in na tiste, kjer izobrazbena kvalifikacija nima take vrednosti (Breen in Buchmann 2002).

Izobraževalni sistem, ki ponuja uporabna znanja, ima npr. Nemčija. Gre za vajeniški sistem, imenovan tudi dualni sistem, sestavljen iz izobraževanja ob delu in poklicnega usposabljanja v šoli. Tak sistem omogoča mladim lažje vključevanje na trg dela (Cook in Furstenberg

2002). Popolnoma drugače je v Sloveniji, kjer programska ponudba v poklicnem strokovnem usposabljanju temelji na presežni poklicni strukturi, ki v preveliki meri izraža tradicionalno obrtno in industrijsko strukturo poklicev in strok. Primanjkuje izobraževanja za poklice, ki jih zahteva nov čas (informatika, komunikacije, različna področja finančnega prometa, zavarovalništvo, osebne storitve ipd.). Tako sedanji sistem kljub večji fleksibilnosti ne pripomore bistveno k večji učinkovitosti izobraževanja oziroma k doseganju cilja, da vsak mlad človek zapusti izobraževalni sistem z ustrežno poklicno kvalifikacijo (Šebart in drugi 2005: 125–159).

V zadnjih dveh desetletjih je večina evropskih držav izvedla obsežne reforme svojih izobraževalnih sistemov zaradi sprememb na področju dela in velike mladinske brezposelnosti. Spremembe so šle predvsem v smeri boljših povezav med šolskim sistemom in svetom dela in v večjo vpetost delodajalcev v razvoj izobraževanja v posameznih strokah in usposabljanje mladih. Reforma je bila izvedena tudi v Sloveniji, kjer pa je bila posebna pozornost namenjena predvsem spremembam v poklicnem in strokovnem šolstvu (Šebart in drugi 2005).

Delež mladih v terciarnem izobraževanju se zelo hitro povečuje. Narašča tudi število mladih diplomantov, vendar pa je teh največ na področju družbenih in poslovnih ved ter prava, kjer ponudba delovne sile presega povpraševanje. Na področjih, kjer se kaže pomanjkanje delovne sile (tehnika, gradbeništvo, naravoslovne znanosti...), pa je prišlo celo do zmanjšanja deleža diplomantov. Konkurenca za delovna mesta med dobro izobraženimi mladimi se povečuje, še posebej med iskalci prve zaposlitve in tistimi, ki so končali izobraževanje za poklice, po katerih je povpraševanje manjše od ponudbe. Dobro izobraženi mladi se vse pogosteje soočajo z brezposelnostjo ali sprejemajo dela, za katera je zahtevana nižja stopnja izobrazbe od tiste, ki so jo dejansko dosegli (Trbanc 2005: 169–171).

3.3 ZAPOSLOTVENE PRILOŽNOSTI ZA MLADE NA TRGU DELOVNE SILE

Eden od najzahtevnejših in ključnih dejavnikov, ki vplivajo na prehod mladih iz starševskega v lastno gospodinjstvo in na oblikovanje lastne družine, je zaposlitev. Šele uspešen prehod v bolj ali manj stabilno zaposlitev namreč mladega človeka tudi dejansko postavi v položaj enakopravnega člana družbe, saj mu prav zaposlitev zagotavlja socialno-ekonomsko neodvisnost, hkrati pa mu daje možnost dolgoročnega načrtovanja življenja, poklicne poti, družine in bivalnih razmer. Dokler se mladi ljudje tudi ekonomsko ne osamosvojijo, živijo še naprej neke vrste podaljšano otroštvo v odvisnosti od izvorne družine (Trbanc 2005: 161).

3.3.1 Težave pri zaposlovanju mladih

Mladi so na prehodu iz izobraževanja na trg dela izpostavljeni čedalje večjim pritiskom, saj vedno težje dobijo trajno in varno zaposlitev. Za mlade (predvsem študente) je sicer značilno, da že med šolanjem občasno prehajajo na trg delovne sile in z njega, vendar pa kljub izkušnjam, ki si jih pridobijo pri opravljanju začasnih del, ostaja dejanski prehod po končanem šolanju v trajnejšo zaposlitev pogosto težaven, na kar dobro kažejo tudi stopnje mladinske brezposelnosti, ki so v vseh državah Evropske unije opazno višje od stopenj brezposelnosti v celotni delovni sili (Trbanc 2005: 162).

Prehodi iz šolanja v svet dela se podaljšujejo in postajajo vse bolj kompleksni. Pri mladih je prehajanje v zaposlitev in iz nje bistveno več kot pri starejši delovni sili, predvsem zato, ker večkrat opravljajo dela za določen čas in nepoln delovni čas. Tudi brezposelnost je pri mladih izrazito bolj pogosta.

V študijah trgov delovne sile se je za segment, v katerem je na eni strani zaloga mladih, ki iščejo prve zaposlitve, na drugi strani pa zaloga delovnih mest, ki so jih delodajalci pripravljene ponuditi mladim brez delovnih izkušenj, uveljavil izraz mladinski trg delovne sile. Predstavlja tisti trg delovne sile, ki je najbolj in najhitreje izpostavljen različnim spremembam in kjer je potreba po prilagodljivosti največja. Čeprav so prehodi iz izobraževanja na trg delovne sile vsaj delno uravnjavani s poklicnimi usmerjanji, sodelovanji med šolami in podjetji, pripravništvom, so mladi pogosto najmanj zavarovana delovna sila.

3.3.2 Dejavniki, ki vplivajo na položaj mladih na trgu delovne sile

Gospodarska gibanja

Gibanja na trgu delovne sile so močno povezana z ekonomskimi cikli, tokovi in nihanji. V obdobju gospodarske recesije brezposelnost najprej prizadene mlade, ki si po končanem šolanju iščejo zaposlitev, in mlade, ki so zaposleni po pogodbi za določen čas. Od gospodarskih gibanj in ciklov je odvisno, kako hitro lahko trg novo delovno silo posrka (Trbanc 2005: 168).

Demografska gibanja

Zmanjševanje rodnosti ob hkratnem podaljšanju življenjske dobe vodi v staranje prebivalstva v večini evropskih držav. Ta trend pomeni zmanjševanje deleža mladih v prebivalstvu, to pa vpliva na zmanjševanje skupine delovno sposobnega prebivalstva in manjši pritek mladih na trg delovne sile. Posledica teh dveh pojavov je lahko zmanjšanje mladinske brezposelnosti, vendar le do določene mere. Strukturna neskladja na trgu namreč lahko pripeljejo do položaja, ko bo na nekaterih področjih primanjkovalo delovne sile, na drugih pa bo ponudba še vedno zelo velika. Brezposelnost nekaterih skupin, predvsem nizko izobraženih mladih, lahko torej kljub pomanjkanju delovne sile ostane sorazmerno velika (Trbanc 2005: 168–169).

Povečevanje fleksibilnosti na trgih delovne sile

Mladi se ob vstopu na trg delovne sile srečujejo z močno spremenjeno strukturo zaposlitvenih možnosti. Povečalo se je število manj varnih zaposlitev, še posebej zaposlitev za krajši delovni čas in zaposlitev za določen čas. Prav te manj varne zaposlitve bodo v prihodnje verjetno povzročile povečanje zaposlenosti in zmanjševanje brezposelnosti.

O študentskem delu, ki je v zadnjem desetletju v velikem razmahu, raziskovalci govorijo kot o posebnem segmentu fleksibilne delovne sile. Po študentskem delu je med delodajalci veliko povpraševanje, saj je izjemno fleksibilno in razmeroma poceni, mladim pa pomeni vir

zaslužka, hkrati pa tudi vir pomembnih delovnih izkušenj. Vendar pa je študentska delovna sila v marsičem že konkurenčna drugim kategorijam delovne sile, še posebej slabše izobraženim mladim, ki iščejo redno zaposlitev. Večje zaposlovanje študentov na sekundarnih segmentih lahko vpliva na večjo brezposelnost med nižje in srednje izobraženimi mladimi (Trbanc 2005: 170–173).

Reguliranje zaposlovanja, politika zaposlovanja in odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih

Način določanja pogojev in načinov zaposlovanja ter odpuščanja delovne sile v zaposlitveni zakonodaji močno vpliva na to, kako hitro in na kakšnih delovnih mestih se mladi zaposlujejo. Država ima lahko veliko vlogo pri urejanju prehodov iz šolanja v zaposlitev, na primer z reguliranjem izobraževalnih možnosti, štipendijsko politiko, spodbujanjem sodelovanja med šolo in delodajalcem pri praktičnem usposabljanju mladih med šolanjem.

Zelo pomemben mehanizem spodbujanja zaposlovanja mladih in preprečevanja njihove dolgotrajne brezposelnosti so programi aktivne politike zaposlovanja, ki ji v strategijah zaposlovanja na ravni Evropske unije posvečajo precej pozornosti. V Sloveniji je programov zaposlovanja, ki bi bili namenjeni samo mladim, zelo malo (Trbanc 2005).

Poleg vloge države in politike zaposlovanja pa imajo pomembno vlogo pri lajšanju prehodov mladih v zaposlitev tudi delodajalci. Pomembna je predvsem njihova vpetost v sistem izobraževanja in usposabljanja (vajeništvo, praktično usposabljanje, možnost pridobivanja delovnih izkušenj) ter njihov splošen odnos in zavzetost za zaposlovanje mladih, kar je pogosto odvisno tudi od spodbud politike zaposlovanja (motivacija delodajalcev, da ponudijo mladim priložnost za zaposlitev) (glej Breen in Buchmann 2002).

3.3.3 Problemi zaposlenih žensk

Z naraščajočo udeležbo žensk v izobraževalnem procesu in na trgu dela se povečujejo predvsem težave pri usklajevanju delovnega in družinskega življenja. Nekatere ženske bi želele dalj časa ostati doma pri majhnih otrocih, spet druge bi želele delati s krajšim delovnim

časom. Vendar pa je med tistimi, ki v sferi produkcije o tem odločajo, še vedno premalo posluha (Kožuh-Novak in drugi 1998: 80).

Prav zaradi težav pri usklajevanju delovnega in zasebnega življenja mnoge ženske odlašajo z odločitvijo za prvega otroka. Večina žensk ima otroke med 20. in 30. letom starosti, to pa je ravno takrat, ko je najbolj pomemben čas za razvoj lastne poklicne poti. Izostajanje z dela zaradi rojevanja in varovanja otrok v tem času pomeni, da ženska ne more doseči vseh potrebnih poklicnih kvalifikacij, kar ji kasneje onemogoča napredovati na višja in odgovornejša delovna mesta (Kožuh-Novak in drugi 1998).

4. MODELI PREHODA V ODRASLOST

Med nekaterimi državami so pomembne podobnosti v prehodu mladih v odraslost ali, povedano drugače, nekateri načini vedenja in sprejemanja odločitev mladih v posameznih državah in tudi med skupinami držav so bolj pogosti od drugih. Podobnosti v prehodu v odraslost med posameznimi tipi držav izvirajo iz večinoma podobnih zgodovinskih sprememb in mednarodnih ekonomskih sprememb (Ule in Kuhar 2003: 73). Na podlagi teh podobnosti so nekateri avtorji identificirali modele prehoda mladih v odraslost.

Maria Iacovou je ugotovila, da je pred 18. letom starosti za večino mladih značilno, da živijo v izvorni družini, se šolajo, niso zaposleni, niso poročeni, ne živijo skupaj s partnerjem in nimajo otrok. Slika postane zelo univerzalna tudi po 35. letu starosti. Značilnosti prehoda v odraslost med 18. in 35. letom pa so med posameznimi državami zelo različne. Razlike se kažejo v prehodih od šolanja v zaposlitev, prehodu v lastno gospodinjstvo in prehodu v starševstvo oziroma oblikovanje lastne družine. Najpomembnejši kazalec na tem mestu je čas, torej kdaj se posamezni prehodi v posameznih državah zgodijo (Iacovou 2002).

Z analizo časovnega poteka prehodov v lastno gospodinjstvo, partnerstvo in starševstvo je Iacovou na podlagi podatkov raziskave European community household panel (1994) identificirala tri modele nastanka samostojnega gospodinjstva mladih:

- **Južnoevropski model** (Grčija, Portugalska, Španija, Italija in Irska): za mlade iz držav južnoevropskega modela je značilno, da najpozneje zapustijo dom staršev. Pozno se odločijo za partnersko zvezo, ko pa, gre običajno za neposreden prehod iz izvorne družine v zakonsko zvezo in starševstvo. V nasprotju z državami nordijskega modela je kohabitacija redka.
- **Severni model** (Velika Britanija, Francija, Belgija, Nemčija in Avstrija): značilno je, da mladi zapuščajo dom staršev razmeroma zgodaj. Preden se poročijo in si ustvarijo družino, preizkusijo mnogo različnih oblik gospodinjstev. Severni model ima po značilnostih vmesni položaj med nordijskim in južnoevropskim modelom.

- **Nordijski model** (skandinavske države in Nizozemska): gre za potencirano različico severnega modela. Odhod od doma staršev je najzgodnejši, prevladuje prehodni tip gospodinjstva. Značilno je, da je zunajzakonska zveza zelo pogosta.

Ti modeli nastanka samostojnega gospodinjstva so v določeni meri povezani s tipi blaginjskih režimov, ki jih je identificiral Esping-Andersen (1999). Nordijski model se ujema s socialno-demokratskim tipom sistema blaginje, za katerega je značilna univerzalnost ugodnosti za vse državljane. Vloga države je na prvem mestu v hierarhiji in njeni akterji v podobi močnega javnega sektorja zagotavljajo praktično vse storitve, ki jih posamezniki potrebujejo, zato ima družina tu obrobno vlogo. Zaradi tako močne navzočnosti države pri zagotavljanju blaginje imajo mladi iz držav nordijskega modela možnost oditi od doma staršev najbolj zgodaj. Države, ki jih je Esping Andersen (1999) razvrstil v dva različna blaginjska režima (liberalni in konservativno-korporativistični tip), je Iacovou (2002) združila v enoten model, ki ga je poimenovala severni. Južnoevropski model nastanka gospodinjstva je izpostavila kot samostojnega, saj imajo države v tem modelu preveč specifične značilnosti oziroma dejavnike, ki vplivajo na nastanek gospodinjstva, medtem ko ga Esping Andersen ne obravnava kot specifičnega, ampak kot manj razvito podskupino konservativnega (Iacovou 2002).

Joachim Vogel je empirično analiziral, kako delujejo trg dela, država blaginje in družina v različnih državah in kako to vpliva na prehod mladih v odraslost. Evropsko unijo imenuje »naravni laboratorij«, kjer priložnosti na trgu dela (zagotavljanje zaposlitve in zaslužki), podpora države blaginje (socialne storitve, transferji, politika zaposlovanja in družinske politike) in podpora družine določajo čas prehoda v odraslost (Vogel 2002: 276). Vogel je na podlagi razlik v zagotavljanju blaginje identificiral tri dokaj homogene skupine ustvarjanja blaginje, v katere je vključil petnajst starih članic Evropske unije:

- **Nordijska skupina (institucionalna država blaginje):** za ta model je značilna visoka stopnja zaposlenosti (učinkovit trg dela) in velikodušna država blaginje (univerzalna blaginjska oskrba z denarnimi transferji in storitvami), zato pa manj pomembna vloga družine pri zagotavljanju blaginje. Mladi bolj zgodaj zapuščajo starševski dom, zgodaj vstopajo v partnerstvo in oblikujejo lastno družino ter se pogosteje odločajo za starševstvo. To so države z nizko stopnjo revščine in dohodkovne neenakosti. V

nordijsko skupino spadajo Danska, Švedska, Finska, Norveška in pogojno Nizozemska.

- **Centralnoevropska skupina (mešan blaginjski režim):** v katerega je uvrstil Francijo, Belgijo, Nemčijo, Veliko Britanijo⁴, Luksemburg in Avstrijo. Za to skupino je značilno, da je na sredini med drugima ekstremnima skupinama.
- **Južnoevropska skupina (»družinski režim blaginje«):** za te države je značilna velika brezposelnost mladih (šibko delovanje trga dela) in majhni izdatki za socialno varnost (šibki ukrepi države blaginje). Značilne so močne družinske vezi, kjer ima velik pomen družinska tradicija, saj ima širša družina odločilno vlogo pri zagotavljanju blaginje. Zato mladi odlašajo z odhodom od doma staršev, kasneje vstopajo v partnerstvo in manjša je tudi rodnost. V nasprotju z državami nordijske skupine se tu ljudje soočajo z visoko stopnjo revščine in dohodkovnimi neenakostmi. V južnoevropsko skupino je uvrstil Italijo, Španijo, Grčijo, Portugalsko in Irsko.

Ule in Kuhar (2003) sta postavili tipologijo modelov prehoda v odraslost (sredozemski, nordijski, srednjeevropski, anglo-ameriški in pokomunistični) na podlagi družbenozgodovinskih dejstev in državnih ukrepov. Poleg držav evropske petnajsterice sta v tipologijo zajeli tudi pokomunistične države v pokomunistični model prehoda v odraslost, ki sta ga identificirali glede na vrsto skupnih strukturnih značilnosti v vseh pokomunističnih državah. V vseh teh državah je tranzicija privedla do naraščanja vpisa v nadaljnje izobraževanje, ekspanzije novih poklicev, neenakosti v dohodku in brezposelnost, ki je v prejšnjem režimu vsaj uradno ni bilo. Zmanjšalo se je tudi število porok, začel je naraščati delež skupaj živečih neporočenih parov in ženske so začele odlašati z rojevanjem, posledica tega pa je bilo drastično zmanjševanje števila rojstev. Obenem avtorici ugotavljata, da vse navedeno ne velja za Slovenijo, saj je bila izjema že pred tranzicijo. Že od začetka osemdesetih let se v Sloveniji kažejo taka demografska gibanja kot v zahodni Evropi (Ule in Kuhar 2003: 93–96).

⁴ Vogel Veliko Britanijo uvršča v centralnoevropsko skupino, vendar pa jo glede na kazalce velike dohodkovne neenakosti in velike revščine uvršča v južnoevropsko skupino.

5. PRIMERJALNA ANALIZA MED SLOVENIJO IN SKUPINAMI DRŽAV EVROPSKE PETNAJSTERICE

Za primerjalno analizo sem uporabila mednarodne primerjalne statistične podatke in podatke različnih evropskih in slovenskih raziskav. Namen primerjalne analize je ugotoviti, kakšen je položaj Slovenije pri prehodu v odraslost v primerjavi z državami evropske petnajsterice in kateri skupini držav se najbolj približa. Analizirala sem dva prehoda, in sicer odhod v samostojno gospodinjstvo in vstop v starševstvo, saj sem le za ta dva prehoda dobila podatke tudi za Slovenijo. Različni avtorji so raziskali številne dejavnike, ki vplivajo na prehod v odraslost (Vogel 2002, Iacovou 2002, Breen in Buchman 2002, Ule in Kuhar 2003, Mandič 2007). Izbrala sem tri dejavnike, ki vplivajo na odhod v samostojno gospodinjstvo in vstop v starševstvo (razpoložljivost stanovanj, izobraževalni sistem in priložnosti na trgu dela). Gre za strukturne dejavnike, ki so značilnosti družbenega okolja in na katere posamezniki ne morejo sami vplivati. Sledila sem Voglovi (2003) klasifikaciji držav evropske petnajsterice v tri skupine na podlagi razlik v zagotavljanju blaginje, v primerjavo sem zajela tudi Slovenijo.

Tri skupine evropskih držav:

- severnoevropska skupina (Švedska, Danska, Finska in Nizozemska);
- centralnoevropska skupina (Avstrija, Nemčija, Velika Britanija⁵, Luksemburg, Belgija in Francija);
- južnoevropska skupina (Italija, Irska⁶, Portugalska, Grčija in Španija).

Analizo sem izvedla v treh korakih:

1. čas izbranih prehodov – primerjava med skupinami držav evropske petnajsterice in Slovenijo: osredotočila sem se na dva dogodka, ki označujeta prehod v odraslost (odhod od doma staršev in vstop v starševstvo), ter primerjala med seboj skupine držav in Slovenijo glede na to, kdaj se ta dva dogodka zgodita. Na podlagi dobljenih povprečnih vrednosti sem ocenila, kateri skupini se Slovenija najbolj približa;
2. izbrani dejavniki prehodov;
3. ugotovitve.

⁵ Vogel (2002) Veliko Britanijo uvršča v centralnoevropsko skupino, vendar pa jo glede na kazalce velike dohodkovne neenakosti in visoke revščine uvršča v južnoevropsko skupino.

⁶ Irška geografsko ne spada med države južnoevropske skupine, vendar jo avtorji (Vogel 2002, Iacovou 2002) uvrščajo v to skupino zaradi podobnih značilnosti pri prehodih v odraslost.

Skušala sem odgovoriti na raziskovalno vprašanje:

S katero skupino držav evropske petnajsterice ima Slovenija podobne značilnosti v času odhoda v samostojno gospodinjstvo in času vstopa v starševstvo ter pri strukturnih dejavnikih prehoda, kot so razpoložljivost stanovanj, izobraževalni sistem in zaposlitvene priložnosti mladih na trgu dela?

5.1 ČAS IZBRANIH PREHODOV

5.1.1 Odhod od doma staršev

Podatke sem zbrala iz Evropske raziskave o kakovosti življenja (European Quality of Life Survey (EQLS) 2003). Primerjala sem pogostost izbranih tipov gospodinjstev, v katerih prebivajo mladi med 18. in 35. letom starosti v treh skupinah držav evropske petnajsterice in Sloveniji. Prvi tip so gospodinjstva, v katerih mladi še živijo v izvorni družini (s starši) brez partnerja. Drugi tip so gospodinjstva, v katerih mladi živijo sami ali v paru (prehodni tip gospodinjstva).

Iz tabele 5.1.1.1 je razvidno, da mladi med 18. in 35. letom starosti daleč najredkeje živijo v izvorni družini v severnoevropskih državah (malo manj kot 20 % moških in 12 % žensk). Izjema znotraj te skupine je Nizozemska, kjer 35 % moških in 22 % žensk v tem obdobju še živi pri starših. Izrazito najpogosteje mladi med 18. in 35. letom starosti živijo pri starših v južnoevropskih državah (več kot 40 % moških in 30 % žensk). Izrazito najpogosteje znotraj te skupine živijo s starši mladi moški (61 %) in mlade ženske (57 %) v Italiji. V vseh skupinah držav pa živi v gospodinjstvu s starši več moških kot žensk. V samostojnem gospodinjstvu živi samih ali skupaj s partnerjem izrazito največ mladih v severnoevropski skupini (58 % moških in 52 % žensk), najmanj (več kot enkrat manj kot v severnoevropski skupini) pa v južnoevropski skupini (25 % moških in 23 % žensk). Izjema znotraj skupine je Grčija, kjer približno 40 % moških in žensk živi v samostojnem gospodinjstvu, kar je primerljivo s centralnoevropsko skupino.

Podatki kažejo, da je Slovenija zelo blizu skupini južnoevropskih držav, s tem da je v naši državi največji odstotek mladih med 18. in 35. letom starosti, ki živijo v gospodinjstvu skupaj

s starši (skoraj 50 % moških in 44 % žensk), in najmanjši odstotek mladih, ki živijo v lastnem gospodinjstvu sami ali skupaj s partnerjem (20 % moških in 17 % žensk).

Tabela 5.1.1.1: Ženske in moški v starosti od 18 do 34 let, ki živijo sami ali v paru ali pri starših v državah evropske petnajsterice in Sloveniji

Skupine	Moški		Ženske	
	sam ali v paru	pri starših	sam ali v paru	pri starših
Severnoevropska	58,3	18,8	51,8	12,8
Švedska	61,0	10,0	55,0	10,0
Danska	61,0	17,0	56,0	8,0
Finska	65,0	13,0	54,0	11,0
Nizozemska	46,0	35,0	42,0	22,0
Centralnoevropska	46,8	25,2	40,5	17,3
Belgija	48,0	27,0	25,0	27,0
Luksemburg	25,0	32,0	18,0	20,0
Francija	52,0	28,0	47,0	18,0
Nemčija	51,0	19,0	53,0	14,0
Velika Britanija	56,0	19,0	51,0	12,0
Avstrija	49,0	26,0	49,0	13,0
Južnoevropska	25,2	41,4	22,8	29,6
Irska	24,0	24,0	22,0	17,0
Italija	19,0	61,0	18,0	57,0
Španija	27,0	39,0	21,0	30,0
Grčija	41,0	37,0	38,0	17,0
Portugalska	15,0	46,0	15,0	27,0
Slovenija	20,0	48,0	17	44,0

Vir: EQLS 2003. European Foundation for the improvement of Living And Working Conditions and WissenschaftszentrumBerlin fuer Sozial forschung (februar 2006). Colchester, Essex: UK Data Archive.

5.1.2 Vstop v starševstvo

Podatke sem uporabila iz Eurostata 2006. Primerjala sem starost matere ob rojstvu prvega otroka (podatki so pokazali, da med posameznimi skupinami držav ni velikih razlik v povprečnih vrednostih, so pa velike razlike znotraj skupin) ter stopnjo rodnosti v državah, članicah evropske petnajsterice, in Sloveniji. Ta dva kazalca sta med seboj povezana, saj se z višanjem starosti ob rojstvu prvega otroka hkrati zmanjšuje verjetnost za še kakšnega otroka (Černič Istenič 1994).

Če pogledamo podatke v tabeli 5.1.2.1 (prvi stolpec), vidimo, da je povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka najvišja v državah centralnoevropske skupine. Vendar pa je treba upoštevati, da so velike razlike tudi znotraj skupine. Skrajnosti sta Velika Britanija, kjer je

starost matere ob rojstvu prvega otroka 29,8 leta, in Avstrija, kjer je 27,2 leta. Avstrija je tudi država, kjer mladi najbolj zgodaj postanejo starši med vsemi državami petnajsterice.

V povprečju najbolj zgodaj vstopajo v starševstvo ženske v državah južnoevropske skupine, pri starosti 28,4 leta, vendar so tudi v njej velike razlike med državami, poleg tega pa niso bili dostopni podatki za Italijo, ki je najbolj značilna predstavnica te skupine.

V Sloveniji je bila v letu 2005 povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka 27,7 leta, podobno kot na Portugalskem (27,4 leta) in na Finskem (27,9 leta).

Celotna rodnost in starost matere ob rojstvu prvega otroka se v Evropi vztrajno znižujeta. V starih članicah evropske unije ni nobene države, kjer bi celotna rodnost preseгла stopnjo 2 otroka. Izmed starih članic Evropske unije se tej stopnji še najbolj približa Francija z 1,94 otroka na žensko. Najnižja rodnost je v državah južnoevropske skupine, kjer je skupno povprečje leta 2005 1,35 otroka na žensko. Južnoevropske države so imele na začetku sedemdesetih let največjo rodnost v primerjavi z drugimi državami, do danes pa se je rodnost v teh državah močno zmanjšala (Vogel 2003).

Države severnoevropske skupine imajo najmanj težav z majhno rodnostjo med vsemi razvitimi evropskimi državami, saj je bila v njih v letu 2005 povprečna stopnja rodnosti 1,77 otroka na žensko, kar pomeni, da je tu kar za četrtno višja kot v južnoevropskih državah.

Tabela 5.1.2.1: Stopnja rodnosti in starost matere ob rojstvu prvega otroka v državah evropske petnajsterice in Sloveniji v letu 2005

Skupine	Starost matere ob rojstvu prvega otroka	Stopnja rodnosti*
Severnoevropska	28,5	1,77
Švedska	28,7	1,77
Danska	28,4	1,80
Finska	27,9	1,80
Nizozemska	28,9	1,71
Centralnoevropska	28,7	1,63
Luksemburg	29,0	1,70
Francija	28,5	1,94
Nemčija	29,1	1,34
Velika Britanija	29,8	1,78
Avstrija	27,2	1,41
Južnoevropska	28,4	1,35
Italija		1,31
Španija	29,4	1,35
Grčija	28,5	1,33
Portugalska	27,4	1,40
Slovenija	27,7	1,26

Vir: Eurostat 2006a.

Vir*: Eurostat 2006b.

V Sloveniji je bila stopnja rodnosti v letu 2005 1,26 otroka na žensko, si čimer se najbolj približa državam južnoevropske skupine. Vendar pa je v njej stopnja rodnosti nižja kot v vseh članicah evropske petnajsterice. V naši državi prihaja do izrazitega enakomernega zmanjševanja števila rojstev že od začetka osemdesetih let, leta 1980 je bila stopnja rodnosti v Sloveniji 2,11 (Statistični letopis 2005).

5.2 IZBRANI DEJAVNIKI PREHODOV

5.2.1 Razpoložljivost stanovanj

Podatke o razpoložljivosti stanovanj sem zbrala iz Evropske raziskave o kakovosti življenja (EQLS 2003). Države sem primerjala glede na razpoložljivost in dostopnost stanovanj, oprla pa sem se na dva ključna kazalca. Prvi kazalec je odstotek gospodinjstev v najemnem stanovanju. Ločeno so prikazani podatki za dva tipa najemnih stanovanj, in sicer delež najemnikov v socialnem neprofitnem javnem sektorju in delež najemnikov v zasebnem sektorju. Za mlade, ki se želijo osamosvojiti, je pomembna razlika med tema dvema tipoma najemnih stanovanj predvsem v varnosti najemnega razmerja in višini najemnine. Neprofitna

stanovanja so cenejša in najemno razmerje je stabilnejše, zato so za mlade seveda ugodnejša. Drugi kazalec kaže na razpoložljivost stanovanjskih površin, in sicer povprečno število sob na osebo.

Iz tabele 5.2.1.1 je razvidno, da je največ neprofitnih najemnih stanovanj v državah severnoevropske skupine (23 %), med katerimi je izrazito najbolj prijazna za mlade Nizozemska, v kateri je kar 42 % najemnikov neprofitnih stanovanj. Najmanj najemnikov neprofitnih stanovanj je v južnoevropskih državah, le 5,6 %. Ta odstotek kaže, da tovrstnih stanovanj primanjkuje, kar pa zelo oteži prehod mladih v lastno gospodinjstvo. Centralnoevropske države so po odstotku najemnikov (16 %) v neprofitnih stanovanjih med severnoevropskimi in južnoevropskimi. V Sloveniji živi v neprofitnih najemnih stanovanjih 5 % najemnikov, s tem podatkom pa je najbliže južnoevropskim državam.

Drugi stolpec v tabeli 5.2.1.1 prikazuje razmeroma velik pomen zasebnega najemnega sektorja v vseh državah petnajsterice. Za države centralnoevropskega modela lahko rečemo, da ima prednost pri preskrbi z najemnimi stanovanji trg, saj med vsemi tremi modeli prednjači po deležu najemnikov v zasebnem sektorju (21,5 %). Največ zasebnih najemnih stanovanj je v Franciji (30 %) in v Nemčiji (35 %). Najmanj zasebnih najemnih stanovanj je v nordijskih državah (14 %), kjer pa v prid zasebnemu sektorju izstopa Švedska s 24 % zasebnih najemnih stanovanj. Slovenija se po tem kazalcu najbolj približa severnoevropskim državam, za katerimi pa s 5 % najemnikov v zasebnem sektorju močno zaostaja. Še najbolj se približa Nizozemski znotraj severnoevropske skupine, ki ima 6 % najemnikov v zasebnem sektorju.

Tabela 5.2.1.1: Razpoložljivost stanovanj v državah evropske petnajsterice in Sloveniji

Skupine	% najemnikov v social. neprof./ javnem sektorju	% najemnikov v zasebnem sektorju	Povprečno število sob na osebo
Severnoevropska	23,0	14,0	1,9
Švedska	13,0	24,0	1,9
Danska	20,0	12,0	2,0
Finska	17,0	14,0	1,6
Nizozemska	42,0	6,0	2,1
Centralnoevropska	16,0	21,5	2,2
Belgija	10,0	16,0	2,7
Luksemburg	0,0	19,0	2,1
Francija	17,0	30,0	2,0
Nemčija	18,0	35,0	1,9
Velika Britanija	23,0	12,0	2,6
Avstrija	28,0	17,0	1,8
Južnoevropska	5,6	19,6	1,6
Irska	12,0	13,0	2,0
Italija	5,0	15,0	1,5
Španija	2,0	17,0	1,6
Grčija	1,0	29,0	1,4
Portugalska	8,0	24,0	1,5
Slovenija	5,0	5,0	1,2

Vir: EQLS 2003. European Foundation for the improvement of Living And Working Conditions and WissenschaftszentrumBerlin fuer Sozialforschung (februar 2006). Colchester, Essex: UK Data Archive.

Zadnji kazalec (povprečno število sob na osebo), prikazan v tretjem stolpcu tabele 5.2.1.1, kaže, da imajo največ sob na osebo države, ki se umeščajo v centralnoevropsko skupino (2,2), najmanj pa države južnoevropskega modela (1,6). Skrajnosti sta Belgija z 2,7 sobe na osebo in Grčija z 1,4 sobe na osebo. Slovenija pa z 1,2 sobe na osebo zaostaja celo za Grčijo. Še najbolj se približa južnoevropski skupini, vendar pa ima tudi v primerjavi s temi državami zelo malo stanovanjskih površin.

5.2.2 Izobraževalni sistem

Podatki o izobraževanju evropskih študentov so iz evropskega projekta Eurostudent 2005⁷, v katerem je sodelovalo 22 evropskih držav in je nastal kot nadgradnja statističnega spremljanja in raziskovanja socialnoekonomskega položaja študentov v nekaterih evropskih državah. Za primerjavo med državami sem izbrala tri ključne kazalce. Prva dva sta povprečna starost študenta v prvem letniku in povprečno število let študija. Ta dva kazalca sta med seboj povezana, saj je seštevek povprečne starosti študenta in povprečnega števila let šolanja povprečna starost evropskega študenta, ko diplomira. Tretji kazalec je tip bivanja študenta med študijem. Ločeno je prikazan delež študentov, ki med študijem živi pri starših, delež tistih, ki živi v študentskih domovih, in tistih, ki živi v lastnem ali najetem stanovanju.

Iz podatkov v tabeli 5.2.2.1 je razvidno, da so južnoevropski študentje, če primerjamo vse tri podskupine, v povprečju najmlajši, ko se odločijo za študij (21,4 leta) in tudi ko študij končajo (26,4 leta)⁸. Najkasneje se odločajo za študij mladi v centralnoevropskih državah (23,6 leta v prvem letniku) in so v povprečju 3 leta starejši od mladih iz južnoevropske skupine, ko študij končajo. Vendar pa so tudi znotraj skupine med državami velike razlike, skrajnosti sta Velika Britanija, kjer mladi začnejo študirati pri skoraj 28. letih in traja študij le 3,4 leta, ter Nemčija, kjer mladi začnejo študirati pri 22. letih in študirajo skoraj 7 let. Povprečno traja študij v Sloveniji 6,9 leta. Po tem kazalcu je Slovenija najbližje Nemčiji (6,8 leta) in Avstriji (6,7 leta). Najkrajši je študij v Veliki Britaniji, kjer traja povprečno še enkrat manj časa kot v Sloveniji (3,4 leta) in na Irskem, kjer traja povprečno 3,6 leta.

⁷ Projekt je bil zasnovan na izhodiščih skupnega evropskega projekta Eurostudent. V slovensko raziskavo je bilo vključenih 5000 študentov (5% študentske populacije), ki so bili izbrani po metodi enostavnega naključnega vzorčenja. V projektu Eurostudent je sodelovalo 22 evropskih držav in je nastal kot nadgradnja statističnega spremljanja in raziskovanja socialnoekonomskega položaja študentov v nekaterih evropskih državah.

⁸ Kot navajajo mnogi avtorji, naj bi bile južnoevropske države tiste, kjer študij v povprečju traja najdlje, in naj bi bil tudi to eden od ključnih razlogov, zakaj mladi zapuščajo starševski dom najkasneje med vsemi mladimi iz držav petnajsterice, zato so bili dobljeni podatki nekoliko presenetljivi. Vendar pa je treba poudariti, da niso bili na razpolago primerljivi podatki za Italijo (in Grčijo), ki je tipična predstavnica južnoevropske skupine, saj mnogi avtorji (Cook in Furstenberg 2002, Ule in Kuhar 2003, Vogel 2003) navajajo, da Italijani študirajo v povprečju najdlje (7 let).

Tabela 5.2.2.1: Povprečna starost v prvem letniku in povprečno število let študija na univerzi v državah evropske petnajsterice in Sloveniji

Skupine	Povp. starost študenta v prvem letniku	Povprečno število let šolanja	Povprečna starost ob koncu študija
Severnoevropska	23,2	5,6	28,8
Finska	23,3	6,0	29,3
Nizozemska	23,1	5,2	28,3
Centralnoevropska	23,6	5,6	29,2
Nemčija	21,9	6,8	28,7
Velika Britanija	27,9	3,4	31,3
Avstrija	20,9	6,7	27,6
Južnoevropska	21,4	5,0	26,4
Irska	22,9	3,6	26,6
Španija	20,9	5,5	26,4
Portugalska	20,3	6,0	26,3
Slovenija	21	6,9	27,9

Vir: Eurostudent report 2005.

V tabeli 5.2.2.2 je prikazan tretji kazalec: tip bivanja študentov med študijem. Pomemben je, ker pokaže, kakšne bivalne možnosti imajo študentje, saj so dobre nastanitvene možnosti mladih pomemben temeljni pogoj za njihovo osamosvojitvev. Ločeno so prikazani trije tipi bivanja študentov: študentje, ki živijo pri starših, v študentskem domu in lastnem oziroma najetem stanovanju.

V državah južnoevropske skupine študentje najpogosteje živijo doma pri starših, saj jih tako živi skoraj 60 %. Še posebej izstopa Italija, kjer živi doma kar 75 % študentov. Popolnoma drugače je v severnoevropskih državah, tam v povprečju živi doma malo manj kot 21 % študentov. Med mladimi Finci pa je le 5 % takih, ki živijo pri starših. Tudi v centralnoevropskih državah je delež doma živečih študentov majhen, v povprečju 27,5 % študentov študira doma. Če pogledamo slovenske študente, jih v povprečju polovica živi doma pri starših ali sorodnikih, ta vzorec pa je najbliže južnoevropskim državam.

Tabela 5.2.2.2: Tip bivanja študentov v državah evropske petnajsterice in Sloveniji

Skupine	% študentov, ki živijo pri starših	% študentov, ki živijo v študentskem domu	% študentov, ki živijo v lastnem gospodinjstvu
Severnoevropska	20,8	31,5	47,7
Finska	5	31	64
Nizozemska	36,6	32	31,4
Centralnoevropska	27,5	16,8	55,7
Francija	41,8	16,1	42,1
Nemčija	22,6	12,3	64,8
Velika Britanija	22	29	49
Avstrija	23,6	9,6	66,8
Južnoevropska	58,4	5,2	36,4
Irska	34,5	6,4	59,1
Italija	75,5	2	22,5
Španija	69,1	8,5	22,5
Portugalska	54,6	3,9	41,5
Slovenija	50	16	35

Vir: Eurostudent report 2005.

V drugem stolpcu je prikazan delež študentov, ki živijo v študentskem domu. Največjo možnost bivanja v študentskem domu imajo študentje iz severnoevropskih držav, saj jih tako v povprečju študira 31,5 %. Izrazito najmanjši delež študentskih domov med podskupinami držav evropske petnajsterice imajo južnoevropske države, saj v povprečju le 5,2 % študentov živi v študentskem domu. Centralnoevropske države so z nekaj manj kot 17 % nekje vmes.

V lastnem gospodinjstvu živi v povprečju največ študentov v centralnoevropskih državah (55,7 %), najmanj pa v južnoevropskih državah (36,4 %) in Sloveniji (35 %).

5.2.3 Zaposlitvene priložnosti mladih na trgu dela

Prehod na trg dela je eden od najpomembnejših dejavnikov prehoda v odraslost, saj omogoča ekonomsko neodvisnost in je pogoj za odhod od doma, lastno gospodinjstvo in družino. Podatki o priložnosti mladih na trgu delovne sile so iz Eurostata 2007 in Evropskega poročila o zaposlovanju v Evropi za leto 2006 (Employment in Europe 2006).

Na voljo so trije ključni kazalci, prikazani v spodnjih treh tabelah. Prvi kazalec je delež brezposelnih mladih, starih do 25 let, glede na celotno delovno silo, staro do 25 let. Zaposlitev je ključni dejavnik za ekonomsko in socialno neodvisnost in omogoča mlademu človeku, da se odseli od staršev, si ustvari lastno gospodinjstvo in družino. Delež brezposelnih mladih v

določeni starosti v neki državi nam pokaže, kakšne priložnosti ti mladi imajo, da ta prehod uresničijo.

Podatki v tabeli 5.2.3.1 kažejo, da je največji delež brezposelnih mladih v južnoevropskih državah (malo manj kot 18 %). Znotraj skupine izstopa Grčija s 25,2 % brezposelnimi mladimi, ta država pa ima tudi največ brezposelnih mladih do 25. leta starosti med vsemi državami petnajsterice. Po mnenju Breena in Buchmanna (2002) bi razloge za to lahko iskali v pomanjkljivem poklicnem usposabljanju že med izobraževanjem, zato delodajalci neradi zaposlujejo mlade brez delovnih izkušenj. Najmanjši delež brezposelnih je v severnoevropskih državah (13,6 %), izrazito majhen delež brezposelnih mladih je na Danskem (7,7 %) in na Nizozemskem (6,6 %). Če primerjamo podatke za Slovenijo s skupinami držav evropske petnajsterice, ugotovimo, da je delež brezposelnih mladih Slovencev med najmanjšimi (13,9 %), s tem odstotkom pa se naša država najbolj približa severnoevropskim državam, kar kaže, da imajo v Sloveniji mladi še vedno razmeroma dobre zaposlitvene možnosti.

Tabela 5.2.3.1: Brezposelnost mladih, mlajših od 25 let, v državah evropske petnajsterice in Sloveniji v letu 2006 (letno povprečje)

Skupine	% brezposelnih, mlajših od 25 let
Severnoevropska	13,6
Švedska	21,3
Danska	7,7
Finska	18,7
Nizozemska	6,6
Centralnoevropska	16,2
Belgija	20,5
Luksemburg	16,2
Francija	23,2
Nemčija	14,2
Velika Britanija	14,1
Avstrija	9,1
Južnoevropska	17,9
Irska	8,6
Italija	21,6
Španija	17,9
Grčija	25,2
Portugalska	16,3
Slovenija	13,9

Vir: Eurostat 2006c.

Drugi kazalec govori o netrajnih in nestabilnih zaposlitvah. Ločeno sta obravnavani dve vrsti tovrstne zaposlitve; zaposlitev s skrajšanim delovnim časom in zaposlitev za določen čas. To sta obliki zaposlitve, ki mladim pomenita manjšo varnost in s tem večje tveganje, kar pripomore k temu, da ostajajo dalj časa ekonomsko in socialno odvisni od staršev v upanju na boljšo zaposlitev.

Med državami evropske petnajsterice za določen čas največ zaposlujejo v Španiji, in sicer je bilo v letu 2005 33,3 % vseh, ki so bili zaposleni, zaposlenih za določen čas, kar je tretjina celotne delovne sile. Največ zaposlenih za določen čas je bilo v letu 2005 še v Avstriji (21,1 %) in na Portugalskem (19,5 %). Tudi Slovenija s 17,4 % zaposlenih za določen čas ne zaostaja veliko za temi tremi državami. Seveda so med njimi pretežno mladi iskalci prve zaposlitve na prehodu iz izobraževanja na trg dela v vseh evropskih državah.

Tabela 5.2.3.2: Delež zaposlenih s skrajšanim delovnim časom in delež zaposlenih za določen čas med vsemi zaposlenimi v državah evropske petnajsterice in v Sloveniji v letu 2005

Skupine	Skrašan delovni čas	Določen delovni čas
Severnoevropska	26,7	14,5
Švedska	24,7	16
Danska	22,1	9,8
Finska	13,7	16,5
Nizozemska	46,1	15,5
Centralnoevropska	19,2	11,1
Belgija	22,0	8,9
Luksemburg	17,4	5,3
Francija	17,2	13,3
Nemčija	24,0	12,2
Velika Britanija	25,4	5,7
Avstrija	9,1	21,1
Južnoevropska	10,4	16,2
Irska		3,7
Italija	12,8	12,3
Španija	12,4	33,3
Grčija	5,0	11,8
Portugalska	11,2	19,5
Slovenija	9,0	17,4

Vir: *Employment in Europe 2006*.

Med državami petnajsterice s krajšim delovnim časom najbolj pogosto zaposlujejo na Nizozemskem, kjer je skoraj polovica (46,1 %) vseh delavcev zaposlenih s krajšim delovnim časom. Med temi ima takšno zaposlitev skoraj 80 % žensk. Tudi v povprečju je v severnoevropskih državah največ ljudi zaposlenih s krajšim delovnim časom (26,7 %). Pretežno so to ženske, ki usklajujejo poklicno in zasebno življenje zaradi skrbi za družino in jim to omogoča država s transferji in storitvami. Najmanj zaposlenih s krajšim delovnim časom je v južnoevropskih državah (10,4 %) in v Sloveniji (9,0 %).

Tretji kazalec je nadomestilo za brezposelnost⁹ in % BDP za APZ. Mladi so v današnjem času najbolj ogrožena skupina na trgu delovne sile, saj se vedno pogosteje srečujejo z nestabilnimi in nevarnimi zaposlitvami. Skrb države za tiste, ki so izločeni iz trga delovne sile, je velikega pomena za posameznika, ki se želi osamosvojiti in si ustvariti lastno družino.

⁹ Članice evropske petnajsterice imajo sisteme varstva za primer brezposelnosti urejene v nacionalnih zakonodajah. Ker gre za dokaj raznolike sisteme, ti med seboj niso v celoti primerljivi. Večinoma pa je v vseh državah denarno nadomestilo za brezposelnost povezano s trajanjem zavarovanja in starostjo upravičenca.

Najvišja denarna nadomestila prejemajo upravičenci v državah severnoevropske skupine (v povprečju 75,8 % plače), znotraj skupine pa izstopa Danska (90 %). Najnižja denarna nadomestila za brezposelnost so v južnoevropskih državah, kjer znaša nadomestilo v povprečju 48 % osnovne plače. Vendar pa so znotraj skupine velike razlike, saj je v Španiji nadomestilo visoko (70 %), v Italiji pa najnižje med vsemi državami petnajsterice (20 %). Nadomestilo za brezposelnost v Sloveniji znaša 60 % osnovne plače (v prvih treh mesecih 70 %) in je primerljivo z nadomestili v državah centralnoevropske skupine, predvsem z Belgijo (60 %), Francijo (57 %) in Nemčijo (63 %).

Tabela 5.2.3.3: Višina in trajanje nadomestila za brezposelnost v državah evropske petnajsterice in Sloveniji ter % BDP, ki ga države namenijo za APZ

Skupine	% od plače	Trajanje nadomestila	% BDP za APZ*
Severnoevropska	75,8	1,9	1,6
Švedska	80,0	1,2	1,4
Danska	90,0	2,5	1,7
Finska	63,0	2,0	0,7
Nizozemska	70,0	2,0	0,9
Centralnoevropska	53,6	3,4	0,6
Belgija	60,0	4,0	0,9
Francija	57,0	3,0	0,8
Nemčija	63,0	4,0	0,9
Velika Britanija	38,0	4,0	0,1
Avstrija	50,0	2,0	0,4
Južnoevropska	48,0	2,2	0,5
Irska	37,0	4,0	0,6
Italija	20,0	0,5	0,5
Španija	70,0	3,5	0,5
Portugalska	65,0	0,8	0,4
Slovenija	60,0	1,0	0,4

Vir: Nickell 1997.

Vir* OECD 2004.

Pomembno pa je upoštevati tudi trajanje denarnega nadomestila. V državah severnoevropske skupine, kjer je nadomestilo najvišje, je trajanje omejeno in najkrajše (v povprečju 1,9 leta) ter pogojeno z dejavnim sodelovanjem v programih aktivne politike zaposlovanja, ki so v teh državah dobro razviti, saj jim namenjajo v povprečju 1,6 % celotnega BDP. Najdlje traja nadomestilo v centralnoevropski skupini (v povprečju 3,4 leta), vendar pa so države toliko manj dejavne pri vzpodbujanju ljudi za vnovično integracijo na trg dela, saj v povprečju od celotnega BDP temu namenijo 0,6 %, kar je trikrat manj kot v skandinavskih državah.

V Sloveniji nadomestilo za brezposelnost traja največ dvanajst mesecev, manj le v Italiji (0,5 leta) in na Portugalskem (0,8 leta). S tem se najbolj približa severnoevropskim državam, kjer v povprečju traja nadomestilo 1,9 leta, vendar pa nameni le 0,4 % BDP aktivni politiki zaposlovanja, podobno kot južnoevropske in centralnoevropske države.

6. UGOTOVITVE

Primerjava podatkov o času, ko mladi zapustijo dom staršev, si ustvarijo lastno gospodinjstvo in postanejo starši je potrdila velike in glede na prebrano literaturo pričakovane razlike med posameznimi državami evropske petnajsterice in med skupinami držav. Med elementi prehoda in strukturnimi dejavniki, ki jih nekateri avtorji navajajo kot ključne in ki sem jih kot odločilne izpostavila tudi sama, sem ugotovila mnoge povezave. Seveda pa je treba omeniti, da prehod v odraslost vpliva še mnogo drugih, težje merljivih dejavnikov, kot so denimo specifična sistemska ureditev (pri izobraževanju, zaposlovanju...), ukrepi družinskih politik, kulturna ureditev, zgodovina in tradicija, religija in individualni dejavniki znotraj posamezne države, ki pri mladih oblikuje določene vedenjske vzorce.

V svojem diplomskem delu sem analizirala podatke za tri strukturne dejavnike (razpoložljivost stanovanj, izobraževalni sistem in zaposlitvene priložnosti mladih na trgu dela) in ugotavljala, kakšne so razlike v značilnostih teh dejavnikov med posameznimi skupinami držav evropske petnajsterice in Slovenijo ter kako te razlike vplivajo na odhod od doma staršev in vstop v partnerstvo. Zanimalo me je predvsem, s katero skupino držav ima Slovenija največ skupnih značilnosti strukturnih dejavnikov prehoda in pri prehodu mladih v odraslost.

S katero skupino držav evropske petnajsterice ima Slovenija podobne značilnosti v času odhoda v samostojno gospodinjstvo in času vstopa v starševstvo ter v strukturnih dejavnikih prehoda, kot so razpoložljivost stanovanj, izobraževalni sistem in zaposlitvene priložnosti mladih na trgu dela?

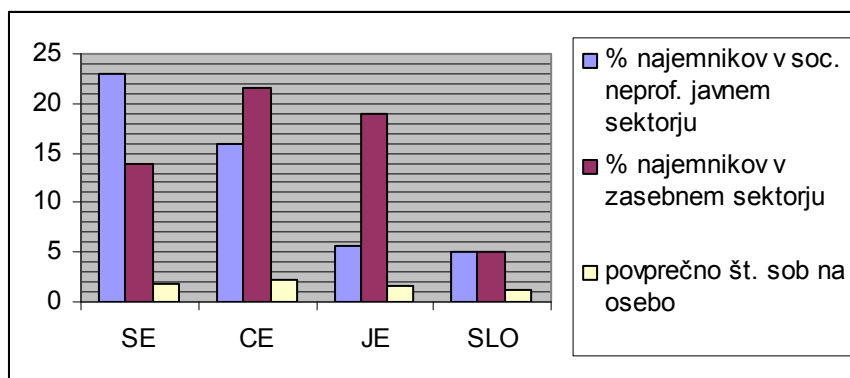
Najprej sem analizirala dva elementa prehoda v odraslost: odhod od doma staršev in vstop v starševstvo skupaj s stopnjo rodnosti. Odgovor na moje raziskovalno vprašanje je za prvi element prehoda pritrdilen, saj v Sloveniji in v državah južnoevropske skupine mladi med 18. in 35. letom starosti daleč najpogosteje živijo skupaj starši, tako moški kot ženske.

Za drugi element prehoda, vstop v starševstvo, sem ugotovila, da imajo ženske v Sloveniji prvega otroka v povprečju pred 28. letom starosti in najbolj zgodaj v primerjavi z ženskami iz vseh držav evropske petnajsterice, kljub temu pa je pri njih rodnost najmanjša. Podobno je v

južnoevropskih državah, čeprav je na tem mestu treba omeniti, da so bile razlike med posameznimi skupinami držav pri vstopu žensk v starševstvo zelo majhne. Podatki so namreč pokazali, da je povprečna starost ženske ob rojstvu prvega otroka v vseh skupinah držav okoli 28,5 leta. Najmlajše postanejo matere ženske v državah južnoevropske skupine (28,4 leta), vendar pa je v skupini veliko razlik. Portugalke so ob rojstvu prvega otroka v povprečju stare 27,4 leta in s tem dve leti mlajše od Špank (29,4 leta). Kljub najzgodnejšemu vstopu v starševstvo imajo države južnoevropske skupine najnižjo stopnjo rodnosti med vsemi skupinami držav evropske petnajsterice, tako kot Slovenija.

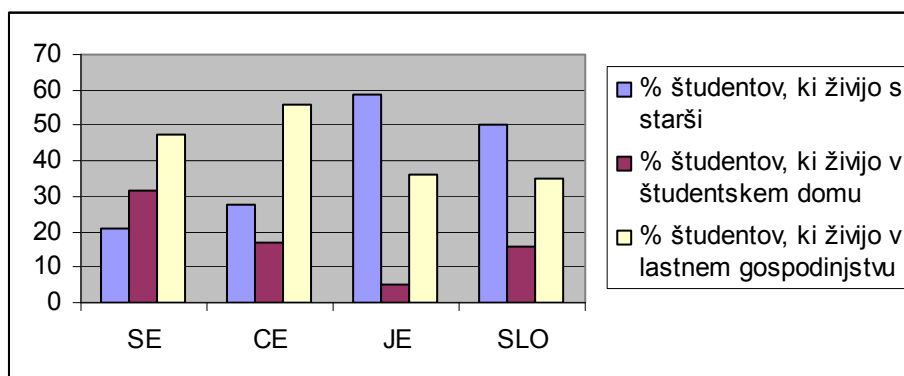
Razpoložljivost stanovanj, predvsem neprofitnih najemnih, sem poudarila kot enega od treh odločilnih strukturnih dejavnikov prehoda v odraslost. Kot je bilo že večkrat ugotovljeno, je primerjava med skupinami držav pokazala, da mladi med 18. in 35. letom starosti v državah, kjer je na voljo največ najemnih neprofitnih stanovanj (predvsem v državah severnoevropske skupine), prej zapuščajo dom staršev kot v državah, kjer je najemni sklad manjši (države južnoevropske skupine in Slovenija). Slovenija se po dejavniku razpoložljivost stanovanj najbolj približa skupini južnoevropskih držav, pa tudi vedenjski vzorec pri odhajanju od doma staršev je podoben – mladi v južnoevropskih državah in Sloveniji odhajajo od doma staršev najkasneje v primerjavi z ostalimi državami petnajsterice. Slovenija spada med države z najmanjšim najemnim skladom, saj ga je v tranziciji s privatizacijo in denacionalizacijo nekdanjih najemnih družbenih stanovanj radikalno zmanjšala (s 33 % celotnega sklada leta 1990 na 9 % leta 2003) (Mandič 2007).

Graf 6.1: % najemnikov neprofitnih stanovanj, zasebnih stanovanj in povprečno število sob na osebo – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo

Izobraževalni sistem sem poudarila kot drugi odločilni strukturni dejavnik, ki pomembno vpliva na to, kdaj mladi zapustijo dom staršev. Veliko vlogo pri odhodu od doma staršev ima tudi državno subvencioniranje študentskih stanovanj med študijem. Dobre možnosti za nastanitve mladih so temeljni pogoj za njihovo osamosvojitvev. Na podlagi podatkov raziskave Eurostudent 2005 sem ugotovila, da je za nastanitev študentov najbolj poskrbljeno v državah severnoevropske skupine, kjer večina študentov živi v študentskih domovih ali najetih sobah (le 5 % finskih študentov živi doma pri starših, kar je daleč največji odstotek med vsemi državami petnajsterice), najslabše pa v državah južnoevropske skupine in Sloveniji. V državah južnoevropske skupine in Sloveniji največ mladih (več kot 50 %) med študijem živi doma pri starših, kar pa je po mnenju Cooka in Furstenberga (2002) povezano tudi s preferenco po obiskovanju lokalnih fakultet in centraliziranim univerzitetnim sistemom, tak sistem pa ne spodbuja osebne avtonomije mladih študentov. V državah severnoevropske skupine je univerzitetni sistem mnogo bolj decentraliziran in mladi študentje morajo pogosto na drug konec države, da bi študirali tisto, kar si želijo.

Graf 6.2: Tip bivanja študentov – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo

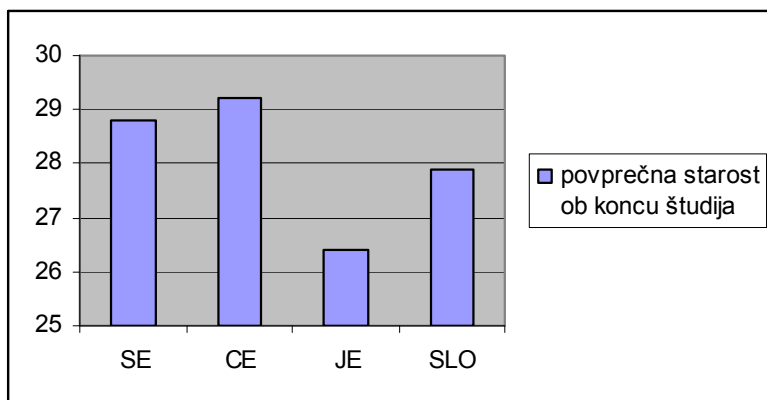

Trend podaljševanja izobraževanja je opazen v vseh državah evropske petnajsterice in Sloveniji. Pri analizi podatkov o trajanju študija in starosti ob koncu študija me je presenetilo, da študij najprej končajo in študirajo v povprečju najmanj časa mladi v državah južnoevropske skupine, kar je v nasprotju z ugotovitvami iz prebrane literature. Seveda moram na tem mestu omeniti, da za države (Italijo, Grčijo, Švedsko), ki so najbolj izrazite predstavnice posameznih skupin držav, podatki niso bili na voljo. Zelo zanimiv je tudi podatek, da so v Veliki Britaniji, kjer je študij običajno najkrajši (3,4 leta), mladi v povprečju stari 31 let, ko ga končajo. Verjetno je razlog v prehodu na trg dela takoj po končani srednji šoli. Precej pozno končajo študij tudi mladi v državah severnoevropske skupine, v povprečju

dve leti kasneje kot mladi v državah južnoevropske skupine. Mladi v severni Evropi se po končani srednji šoli namreč pogosto ne vpišejo takoj v nadaljnje izobraževanje, veliko jih preizkusi različne oblike zaposlitve ali pa potujejo. V Sloveniji so mladi stari povprečno 28 let, ko končajo študij, in so najbližje študentom iz držav severnoevropske skupine. Študij v Sloveniji traja v povprečju sedem let in je najdaljši v primerjavi z vsemi tremi skupinami držav, najbolj pa se približa Avstriji (6,7 leta) in Nemčiji (6,8 leta). So pa tudi znotraj skupin velike razlike.

Problem dolgega izobraževanja v Sloveniji je predvsem pomanjkanje delovnih izkušenj mladih, ki na trg dela vstopajo šele po 25. letu starosti ali celo kasneje. Zato veliko visoko izobraženih mladih po končanem študiju ne najde ustrezne zaposlitve. Trbančeva (2005) meni, da je s tega vidika nujno tudi pri visokošolskem študiju vzpodbujati pridobivanje relevantnih delovnih izkušenj in vzpostavljanje stikov z delodajalci že med študijem. Tak sistem izobraževanja je izredno uspešen v državah severnoevropskega modela in Nemčiji, kjer tako pri poklicnem kot pri visokošolskem izobraževanju podjetja spodbujajo, da sodelujejo pri programih povezovanja šole in dela.

Graf 6.3: Povprečna starost študenta ob koncu študija – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo

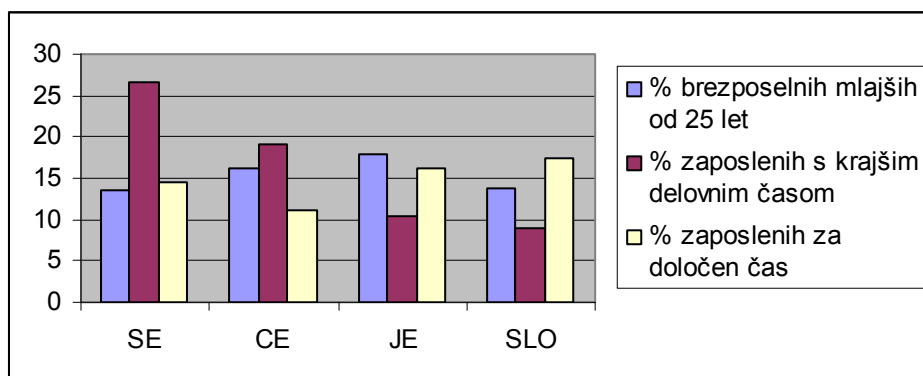
Zaposlitvene priložnosti mladih na trgu dela; to je eden od najpomembnejših strukturnih dejavnikov, ki vplivajo na prehod v odraslost, saj omogoča ekonomsko neodvisnost in je pogoj za odhod od doma, lastno gospodinjstvo in družino, zato sem tudi ta dejavnik izpostavila kot enega od ključnih. Pri primerjavi podatkov o brezposelnosti mladih v državah evropske petnajsterice in Sloveniji sem se oprla na razpoložljive statistične podatke, ki so pokazali, da je brezposelnost mladih do 25. leta starosti najmanjša v državah severnoevropske

skupine, največja pa v državah južnoevropske skupine. Med tema dvema skupinama držav sem glede na prebrano literaturo pričakovala večje razlike. Presenetil me je predvsem podatek, da imata Švedska in Italija skoraj enako stopnjo brezposelnosti mladih, starih do 25 let. Severnoevropske države mladim z izobraževanjem, usposabljanjem in sodelovanjem z industrijo pomagajo, da se uveljavijo na trgu dela, v državah Južne Evrope pa so mladi pri vstopu na trg dela večinoma odvisni od družinske podpore in poznanstev (Kuhar 2003). Podatki so pokazali, da je tudi brezposelnost slovenske mladine primerljiva s podatki, ki veljajo za severnoevropske države, vendar pa je treba omeniti, da gre za podatke, ki zelo malo povedo o tem, kako se (predvsem v Sloveniji) brezposelni mladi dejansko spopadajo z brezposelnostjo in kakšne strategije za iskanje zaposlitve uporabljajo, saj je zelo malo programov, ki bi spodbujali njihovo aktivno vključevanje na trg dela z izobraževanjem in usposabljanjem.

Delo za določen čas je uveljavljeno predvsem v južnoevropskih državah, vse pogosteje pa tudi v Sloveniji. V Sloveniji je trg delovne sile razmeroma tog, kar pomeni, da je varnost zaposlitve za nedoločen čas še vedno zelo velika. Podjetja, ki zaradi manjših tveganj želijo imeti čim bolj fleksibilno delovno silo, tveganja prenašajo na nove zaposlene, večinoma mlade (Trbanc 2005). Vse več mladih je prisiljenih v iskanje začasnih in negotovih zaposlitev, kar jim otežuje normalen prehod od doma staršev in vpliva na vstop v starševstvo. Mladi želijo svojim otrokom ponuditi poleg ljubezni tudi finančno varnost brez pomanjkanja, zato odlašajo s starševstvom, dokler ne najdejo varne zaposlitve, ki jim omogoča stabilen dohodek. Omejena ekonomska avtonomija ter slab socialni položaj, ki ju prinaša delo za določen čas, silita mlade, da podaljšujejo bivanje pri starših.

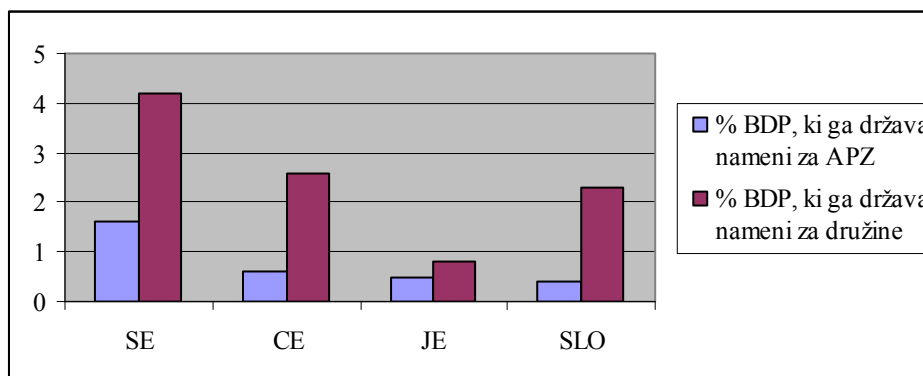
Delo s krajšim delovnim časom, ki tudi velja za eno od fleksibilnih oblik zaposlovanja, je zelo pogosto predvsem v severnoevropskih državah, najmanj pa je razvito v južni Evropi in Sloveniji. Vendar pa se za takšno delo v severni Evropi odločajo predvsem ženske zaradi usklajevanja poklicnega in družinskega življenja, zanje pa poskrbi država s svojimi transferji in storitvami (Kuhar 2003).

Graf 6.4: Odstotek brezposelnih, mlajših od 25 let, zaposlenih s krajšim delovnim časom in zaposlenih za določen čas – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo

Zelo pomemben mehanizem za spodbujanje zaposlovanja mladih in preprečevanje njihove dolgotrajne brezposelnosti so programi aktivne politike zaposlovanja. Največ država naredi za mlade v državah severnoevropske skupine, kjer ima država blaginje močne temelje in je blaginja univerzalna pravica vseh državljanov. Te države namenjajo največji odstotek BDP za aktivno politiko zaposlovanja in tudi za družine med vsemi državami petnajsterice ter tako olajšujejo mladim prehode na trg dela in tudi ustvarjanje lastne družine. Najmanjši delež celotnega BDP za APZ in družine namenijo južnoevropske države in Slovenija. V Sloveniji je programov zaposlovanja, ki bi bili namenjeni samo mladim, zelo malo.

Graf 6.5: Odstotek BDP, ki ga država nameni za APZ, in odstotek BDP, ki ga država nameni za družine – primerjava med posameznimi skupinami in Slovenijo

Dobljeni rezultati so pokazali, da ima Slovenija največ skupnih značilnosti strukturnih dejavnikov, ki vplivajo na prehode v odraslost, s skupino južnoevropskih držav. V vseh teh državah je moč zaznati pomanjkanje najemnih stanovanj (predvsem neprofitnih najemnih) in pomanjkanje stanovanj za študente. Mnogi mladi v teh državah delajo v začasnih in negotovih

zaposlitvah (predvsem delo za določen čas), države pa vlagajo najmanjši odstotek celotnega BDP v aktivno politiko zaposlovanja.

7. SKLEP

V diplomskem delu sem največ pozornosti namenila posameznim elementom prehoda v odraslost in dejavnikom, ki vplivajo na čas, zaporednost in pojavljanje teh prehodov. Gre za aktualno temo, ki v zadnjem času privablja pozornost mnogih avtorjev, predvsem zaradi tega, ker posamezni prehodi niso več samoumevni, poleg tega pa mladi zapuščajo dom staršev vedno kasneje, kasneje se odločajo za življenje s partnerjem in kasneje postajajo starši. Dejavniki, ki vplivajo na odločitve mladih, kdaj in ali sploh se bodo odločili za te prehode, so številni. Sama sem podrobneje analizirala tri strukturne dejavnike: razpoložljivost stanovanj, izobraževalni sistem in zaposlitvene priložnosti mladih.

V začetku diplomskega dela sem si postavila raziskovalno vprašanje. Skušala sem ugotoviti, kakšen je položaj Slovenije pri prehodu v odraslost v primerjavi s tremi skupinami držav evropske petnajsterice in s katero skupino ima Slovenija največ skupnih značilnosti treh strukturnih dejavnikov prehoda. Ugotovila sem, da se tako po času prehoda v samostojno gospodinjstvo in starševstvo najbolj približa državam južnoevropske skupine, prav tako pa ima s to skupino podobne značilnosti v strukturnih dejavnikih, ki na te prehode vplivajo. V Sloveniji in južnoevropski skupini mladi od doma staršev odhajajo najkasneje in se najbolj zgodaj odločajo za starševstvo v primerjavi z mladimi iz severnoevropske in centralnoevropske skupine. Zanimivo je, da imajo te države kljub temu, da se v njih mladi za starševstvo odločajo prej, manjšo rodnost v primerjavi z drugima dvema skupinama. Mladi v Sloveniji in južnoevropski skupini imajo najslabše možnosti za odhod v samostojno stanovanje, saj primanjkuje najemnih stanovanj, predvsem neprofitnih, ki so cenovno dostopnejša, in stanovanj, ki bi bila primerna za študente. Mladi v teh državah sicer najmlajši končajo študij, vendar pa imajo največje težave pri prehodu na trg dela, saj se pogosto soočajo z netrajnimi in nestabilnimi zaposlitvami za določen čas. V južnoevropski skupini je med mladimi do 25. leta starosti največja brezposelnost v primerjavi z ostalima dvema skupinama, države pa namenijo najmanjši delež BDP za aktivno politiko zaposlovanja, ki bi bila namenjena predvsem njim.

Glede na to, kaj je pokazala analiza, lahko rečem, da so za mlade v skupini južnoevropskih držav in Sloveniji prehodi v odraslost mnogo težji kot v drugih dveh skupinah. Zato bi na tem

mestu rada dodala še svoje razmišljanje o morebitnih ukrepih, ki bi olajšali odraščanje predvsem mladim v Sloveniji.

V Sloveniji se je po privatizaciji stanovanj poslabšala oskrba s cenovno dosegljivimi najemnimi stanovanji. Država se je umaknila iz oskrbe socialnih storitev in posameznik je bolj ali manj prepuščen delovanju trga. Pomembna je torej večja vloga stanovanjske politike, ki bi mladim olajšala osamosvojitve. Glede na prevlado lastniških stanovanj bi jim bilo treba olajšati nakup stanovanja z ugodnimi krediti, do katerih zdaj večinoma ne morejo zaradi nerednih zaposlitev in zaposlitev za določen čas. Poleg tega so pomembni tudi javni neprofitni najemni sektor, subvencijski sistemi in različne olajšave pri nakupu stanovanj.

Na področju izobraževanja mladih je potreben izobraževalni sistem, ki ponuja uporabna znanja. Predvsem v srednješolskem poklicnem izobraževanju bi morale šole bolj sodelovati s podjetji. Povezovanje poklicnega izobraževanja v šoli in usposabljanja ob delu bi omogočilo mladim lažje vključevanje na trg dela, saj bi si pridobili izkušnje in potrebna uporabna znanja. Tudi fakultete bi morale mladim omogočiti sodelovanje s potencialnimi delodajalci že med študijem, in to na vseh študijskih področjih, predvsem pa na tistih, ki so bolj teoretična in splošna. Ker tega skoraj ni, se število visoko izobraženih na teh področjih močno povečuje, večja pa se tudi njihova brezposelnost. Mladi v Sloveniji torej pogosto končajo izobraževanje za poklice, po katerih je povpraševanje manjše od ponudbe. Razloge za ta neskladja bi lahko iskali v strukturi izobraževalnih sistemov. Ponudba nekaterih izobraževalnih programov je prevelika (predvsem družboslovnih) ter premajhna na tehničnih, tehnoloških in naravoslovnih področjih.

Za spodbujanje zaposlovanja in preprečevanje brezposelnosti mladih bi morali v Sloveniji razširiti in izboljšati programe aktivne politike zaposlovanja, ki bi bili namenjeni predvsem njim. Več pozornosti bi morali nameniti zagotavljanju kariernoorientacijskih spretnosti in spretnosti iskanja zaposlitev že med šolanjem na srednjih in visokih šolah. Na tem mestu bi še enkrat omenila pomembno vlogo, ki jo imajo pri lažšanju prehodov mladih v zaposlitev delodajalci. V državah (Nemčija, Nizozemska, Švedska), kjer je vpetost delodajalcev v sistem izobraževanja večja, je stopnja brezposelnosti mladih tradicionalno nižja. Politike zaposlovanja v Sloveniji bi torej morale več pozornosti nameniti pridobivanju in motiviranju delodajalcev, da ponudijo mladim priložnosti za zaposlitev vsaj za določen čas, kar bi jim omogočilo, da si pridobijo pomembne delovne izkušnje.

8. LITERATURA

- Becker, Gary (1981): *A treatise on the family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Blossfeld, Hans Peter in Ursula Jeanichen (1992): Educational expansion and changes in women's entry into marriage and motherhood in the Federal Republic of Germany. *Journal of marriage and the Family* 54(2), 302-315.
- Breen, Richard in Marlis Buchmann (2002): Institutional Variation and the Position of Young People: A Comparative Perspective. *The Annals of the American Academy* 580(1), 288–305.
- Cook, Thomas in Frank F. Furstenberg (2002): Explaining aspects of the Transition to Adulthood in Italy, Sweden, Germany and the United States: A Cross-Disciplinary, Case Synthesis Approach. *The Annals of the American Academy* 580 (1), 257–287.
- Černič Istenič, Majda (1994): *Rodnost v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Černič Istenič, Majda (1998): Proces oblikovanja družine v Sloveniji. *Družboslovne razprave* XIV(27-28),157–158.
- Černič Istenič, Majda (2000): Moč in uveljavljenost norme odgovornega starševstva v Sloveniji. V Srna Mandič (ur.): *Kakovost življenja-Stanje in spremembe*, 29–41. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Črnak Meglič, Andreja (2005): Razvoj države blaginje v devetdesetih letih in na začetku novega stoletja. V Andreja Črnak-Meglič (ur.): *Otroci in mladina v prehodni družbi. Analiza položaja v Sloveniji*, 17–37. Maribor: Aristej.
- Debevec Jure (2002): Najemniki v denacionaliziranih stanovanjih. V Srna Mandič in Maša Filipovič (ur.): *Stanovanjske študije*, 111–128. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Esping Andersen, Gosta (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalis*. Cambridge: Polity Press.
- Esping Andersen, Gosta (1999): *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Filipović, Maša (2005): Stanovanjske razmere in stanovanjski standard družin z otroki in mladino. V Andreja Črnak-Meglič (ur.): *Otroci in mladina v prehodni družbi. Analiza položaja v Sloveniji*, 189–204. Maribor: Aristej.

- Fitzpatrick, Susanne in David Clapham (1998): Homelessness and young people. V Susanne Hutson in David Clapham (ur.): *Homelessness: Public policies and private troubles*, 129–141. New York: Cassell, London.
- Iacovou, Maria (2002): Regional Differences in the Transition to Adulthood. *The Annals of the American Academy* 580(1), 40–69.
- Kovač Šebart, Mojca, Slavko Gaber in Alojz Pluško (2005): Izobraževanje in izobraženost. V Andreja Črnak-Meglič (ur.): *Otroci in mladina v prehodni družbi. Analiza položaja v Slovenij*, 125–159. Maribor: Aristej.
- Kožuh-Novak, Mateja, Dunja Obersnel Kveder, Majda Černič Istenič in Vasja Vehovar (1998): *Rodnostno vedenje Slovencev*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Malačič, Janez (1985): *Sodobno obnavljanje prebivalstva in delovne sile*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Mandič, Srna (1996): *Stanovanje in država*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Mandič, Srna (1997): Stanovanjska kariera, socialna izključenost in brezdomstvo. *Družboslovne razprave XIII*(24-25), 133–150.
- Mandič, Srna, ur. (1999a): *Pravica do stanovanja-Brezdomstvo in stanovanjska tveganja ranljivih skupin*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mandič, Srna (1999b): Stanovanje, kakovost življenja in spremembe v zadnjih desetletjih. *Družboslovne razprave XV*(30-31), 186–208.
- Mandič, Srna, ur. (2000): *Kakovost življenja-Stanje in spremembe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mandič, Srna (2007): Odhod v prvo samostojno stanovanje: primerjalna analiza med državami EU. Ljubljana. *Družboslovne razprave XXIII*(54), 7–27.
- Mandič, Srna in Meta Gnidovec (2000): Stanovanjska kariera in prehod iz stanovanja staršev v prvo samostojno stanovanje. V Srna Mandič (ur.): *Kakovost življenja-Stanje in spremembe*, 43–74. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mulder H., Clara (2006): *Housing and population: A two-sided relationship*. Paper presented at the ENHR conference "Housing in an expanding Europe". Ljubljana 2006.
- Nickell, Stephen (1997): Unemployment and labour market rigidities: Europe versus North America. *Journal of Economic Perspectives* 11(3), 55–74.

- Rener, Tanja (1996): Mladi in družina. V Blanka Tivadar (ur.): *Predah za študentsko mladino*, 112–134. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino za mladino.
- Tivadar, Blanka, ur. (1996): *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino.
- Trbanc, Martina (2005): Zaposlovanje in brezposelnost mladih. V Andreja Črnak-Meglič (ur.): *Otroci in mladina v prehodni družbi. Analiza položaja v Sloveniji*, 161–188. Maribor: Aristej.
- Ule, Mirjana in Vlado Mihelj (1995): *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Ule, Mirjana (2002): Spremembe odraščanja v sodobnih družbah tveganj. *Socialna pedagogika* 6(3), 221–238.
- Ule, Mirjana in Metka Kuhar (2003): *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vogel, Joachim (2002): European welfare regimes and the transition to adulthood: A comparative and longitudinal perspective. *Social indicators research* 59(2), 275–299.
- Vogel, Joachim (2003): The Family. *Social indicators research* 64(1), 393–435.
- Zavrl, Nataša (1999): *Očetovanje in otroštvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

VIRI:

- European commission (2006): *Employment in Europe 2006. Employment, Social Affairs and Equal Opportunities*. Dostopno na <http://ec.europa.eu> (13. november 2007).
- Eurostat (2006a): *Fertility indicators 2005*. Dostopno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/retrieve/en/theme3/demo/demo_find?OutputDir=EJOutputDir_649&user=unknown&clientsessionid=30B864FF743E024384423C1FF7ABFF61.extraction-worker-1&OutputFile=demo_find.htm&OutputMode=U&NumberOfCells=16&Language=en&OutputMime=text%2Fhtml& (12. november 2007).
- Eurostat (2006b): *Total fertility rate 2005*. Dostopno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/retrieve/en/theme3/demo/demo_find?OutputDir=EJOutputDir_718&user=unknown&clientsessionid=30B864FF743E024384423

[C1FF7ABFF61.extraction-worker-1&OutputFile=demo_find.htm&OutputMode=U&NumberOfCells=16&Language=en&OutputMime=text%2Fhtml&](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/retrieve/en/theme3/une/une_rt_a?OutputDir=EJOutputDir_837&user=unknown&clientsessionid=30B864FF743E024384423C1FF7ABFF61.extraction-worker-1&OutputFile=demo_find.htm&OutputMode=U&NumberOfCells=16&Language=en&OutputMime=text%2Fhtml&) (12. november 2007).

- Eurostat (2006c): *Harmonized unemployment rates, +/- 25 years, yearly averages*. Dostopno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/retrieve/en/theme3/une/une_rt_a?OutputDir=EJOutputDir_837&user=unknown&clientsessionid=30B864FF743E024384423C1FF7ABFF61.extraction-worker-1&OutputFile=une_rt_a.htm&OutputMode=U&NumberOfCells=16&Language=en&OutputMime=text%2Fhtml& (12. november 2007).
- European Quality of life survey 2003. European Foundation for the improvement of Living And Working Conditions and WissenschaftszentrumBerlin fuer Sozial forschung (februar 2006). Colchester, Essex: UK Data Archive.
- Eurostudent.eu (2005): *Eurostudent report 2005*. Dostopno na www.eurostudent.eu (23. november 2007).
- Filipović, Maša (2005): *European observation on Homelessness: Statistics Review 2005*. Dostopno na http://www.feantsa.org/files/national_reports/slovenia/Stat%20update-slovenia2005.pdf (25. oktober 2007).
- National Boarding of Housing, Building and Planning, Sweden and Ministry for Regional Development of the Czech Republic (2005): *Housing statistics in the European union 2004*. Dostopno na <http://www.eukn.org/binaries/eukn/netherlands/research/2006/3/housing-statistics-in-the-european-union-2004.pdf> (10. oktober 2007).
- Lesthaeghe, Ron (2001): *Low fertility in Belgium, The Netherlands, Germany, Austria and Switzerland*. Dostopno na <http://www.demography.anu.edu.au/VirtualLibrary/Conferencepapers> (11. september 2007).
- Mandič, Srna (2004): *Stanovanjska politika po vključitvi Slovenije v EU*. Dostopno na <http://www.sigov.si/umar/projekti/sgrs/diskusij/stanpol.html> (26. september 2007).
- OECD (2004): *Employment Outlook*. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/42/55/32494755.pdf> (11. november 2007).

- Euroštudent (2005): *Poročilo o izvedbi raziskave Euroštudent 2005*. Dostopno na <http://www.evrostudent.si> (23. november 2007).
- *Statistični letopis 2005*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na <http://www.stat.si/> (12 avgust 2007).